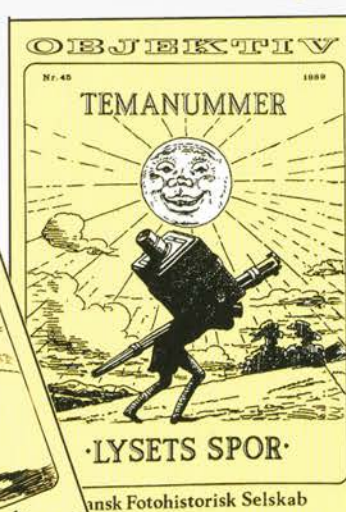

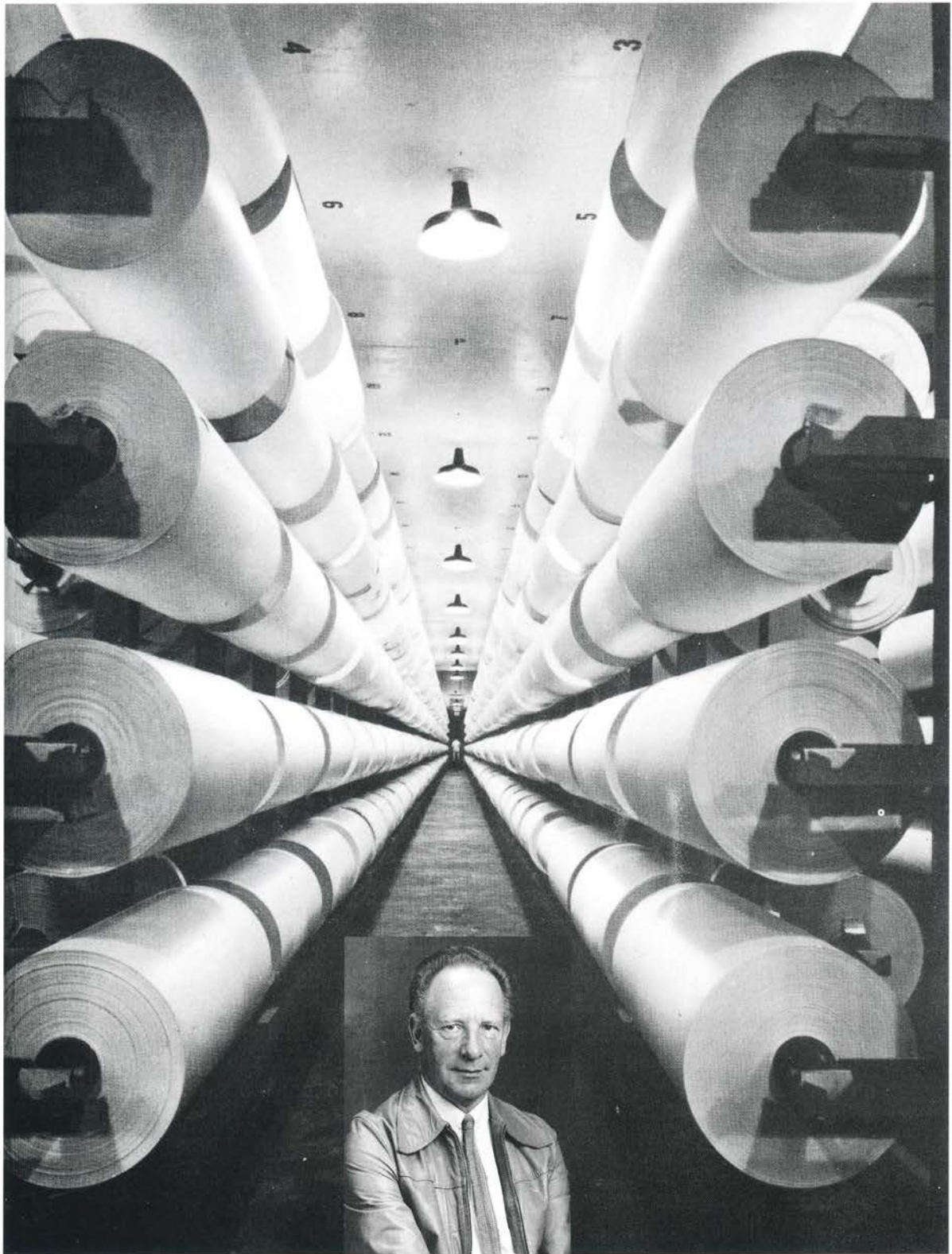
OBJEKTIV

Nr. 112

April 2006

Dansk Fotohistorisk Selskab

Indhold

4

25 år med Objektiv

Tune Laug

8

Contax kontra Leica

Lars Schönberg-Hemme

20

Nu tændes lyset hos Agfa!

Hans Elfelt Bonnesen

22

Første Galathea-ekspedition

(1845 – 1847)

Hvor er de første danske rejsebilleder?

Søren Koustrup

26

Peter Most

Et visitkortalbum

Dorte Pedersen

31

Malta

Et fotografisk 'Mekka'

Flemming Berendt

36

DREJ & SE – FILM

Filmfotografen Julius Folkmann

Marguerite Engberg

38

Imellem drøm og kundskab

Jannie Uhre Mogensen

42

BILLEDGRUPPEN

46

BOG & UDSILLINGSOMTALE

Flemming Berendt

51

Supplement til Heinrich Ernemann

Jakob Nielsen

52

'DIT & DAT'

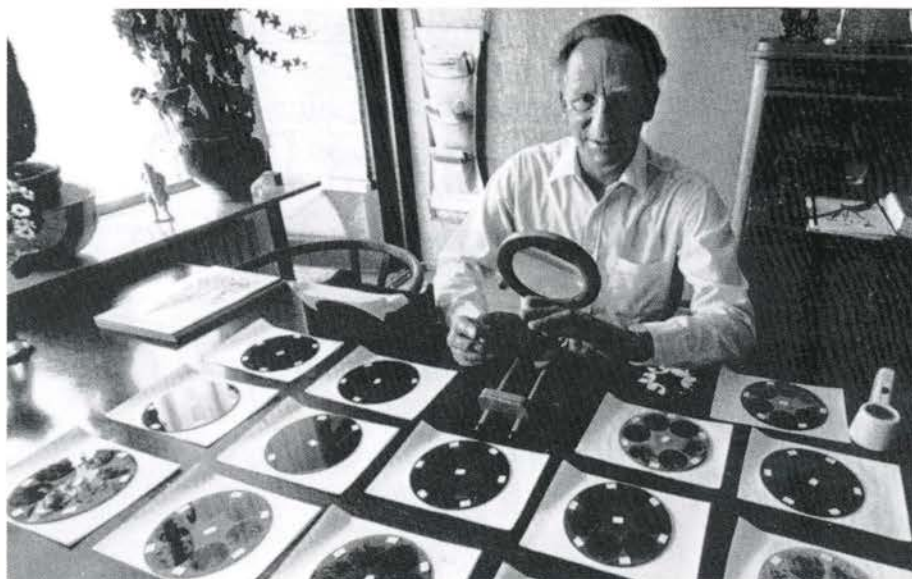
Foreningsmeddelelser, anvisnings- og orienteringsnyt

Mødereferat, anvisningslister og generalforsamling

Layout & redaktion: Flemming Berendt

25 år med Objektiv

Tune Laug interviewer Flemming Berendt

'Et herregaardsliv'

Objektivt set har jeg godt ½ meter af vort fotohistoriske tidsskrift stående på hylden, som repræsenterer 25 år med Flemming Berendt ved roret som redaktør og samlende kraft omkring medlemsbladet. Der er derfor god grund til at standse op og fejre Flemmings jubilæum.

Som medlemmer og modtagere af Objektiv, har vi i de forløbne år fået en righoldig og bredt favnende information om utroligt mange emner indenfor fotografiens historie. I de indtil dato 17 temanumre har Flemming også sørget for, at vi kunne grave os dybt ned i helt specifikke emner.

I det første nummer som redaktør af Objektiv i september 1981 offentliggjorde Flemming en vigtig hensigtserklæring, som han siden har arbejdet efter, og som har haft afgørende betydning for den store udbredelse og anerkendelse vort tidsskrift har fået i såvel ind- som udland. I henvendelsen til medlemmerne hed det:

... 'Vi håber fremover at være i stand til at bringe originalt stof i vore bestræbelser for at føre bladet videre til glæde for vore medlemmer' ...

Netop det, at bore i emnet, beskue historien fra flere sider og kombinere viden fra forskellige kilder, er noget der kendetegner Flemmings fremgangsmåde. Det er godt nok med til at gøre hans arbejde tidskrævende, men også spændende for læseren og forhåbentlig for Flemming selv. Hans skriveform er: enkelthed og tydelighed, som gør hans artikler læsevenlige for en bredere kreds, uden at det går ud over indholdet.

Meget af historien om arbejdet med Objektiv, det redaktionelle og praktiske arbejde og de tekniske fremskridt er beskrevet i artiklen 'Objektiv nr.100', april 2003.

Her ved 25-års jubilæet skal der lyde et tillykke og en stor tak til dig Flemming for din usædvanligt omfattende indsats som redaktør af Objektiv. Efter et kvart århundredes produktion af tidsskriftet får man som læser lyst til at stoppe op, vende mikrofonen og stille dig nogle spørgsmål.

Allerførst Flemming, der er ingen tvivl om, at dit arbejde som redaktør er uhyre tidskrævende, hvorledes har det kunnet lade sig gøre i forhold til familie og erhvervsarbejde, og hvor kommer i det hele taget fotointeressen fra?

Fotointeressen har på en måde altid været der. Allerede som barn var jeg meget optaget af billeder, og så snart jeg kunne håndtere en saks, klippede jeg alskens fotografier ud af aviser og blade. Som ung knægt under besættelsen, hvor jeg som flygtning i årene 1943-1945 opholdt mig i Stockholm, fik jeg mulighed, for som 'fotohistorisk forsker', at indsamle historiske dokumenter og billeder fra de udenlandske ambassader. Det blev til adskillige skrapbøger med udklip om krigens gang, over 500 kilo materiale blev fragtet hjem til Danmark og i 1947 udstillet i Vesterport.

Min ungdoms mål var at blive pressefotograf, men da jeg var farveblind, kunne Teknologisk Institut ikke anerkende min allerede erhvervede læreplads. I stedet for blev det til en teknisk uddannelse hos Fl. Smidth, hvor jeg havnede som planlægger af brobygning, motorveje og opbygning af 10 fabriker til produktion af beton. Alt sammen frygteligt kedeligt!

Som amatørfotograf stod vejen imidlertid åben: Eget atelier i en årrække, deltager i internationale konkurrencer, hvor min interesse for fotohistorie sideløbende blev skærpet. I 1982 fik jeg kontakt med daværende fotohandler Sigfred Løvstad. En hjælpende hånd blev givet, som endte med, at Danmarks Fotomuseum blev en realitet i 1984. I slutningen af 1980'erne fik jeg en aftrædelsesordning med Fl. Smidth koncernen - således kunne jeg gå på pension for tid. Efter samråd med familien blev vi enige om, at jeg nu burde kaste mig over min drøm fotografiens historie.

Da redaktør af 'Meddelelser fra Dansk Fotohistorisk Selskab', Flemming Anholm i 1981 ønskede at stoppe, greb jeg chancen og tilbød at være redaktør for vort medlemsblad. Min glæde ved research og skribentvirksomhed skulle snart bære frugt. Fruen i huset og min nyligt afdøde ungdomsven Cote Cuculiza i Hadsund blev de uundværlige kørerturlæsere. De to har været fantastisk gode til at kommentere 'uglegylp' og lignende.

Man får en fornemmelse af, at dit journalistiske arbejde også rummer elementer af detektivens, historikerens og arkæologens arbejdsområder. Kan du fremhæve en 'fangst' - nogle eksempler som gjorde et særligt indtryk på dig?

Tja, ikke sådan på stående fod. Det har jo alt sammen været spændende at arbejde med. Men det er rigtigt, at der er mange indfaldsvinkler, når jeg går ind i et emne og skal søge at få svar på en række løse ender. Det er jo ofte sådan, at jo mere man ved om et emne og jo flere oplysninger man kan kombinere, des flere nye spørgsmål dukker der op. Så det er det jo også en kunst i sig selv at kunne afslutte en artikel. Det er i øvrigt meget normalt at folk kommer med nye og supplerende oplysninger, når vi har bragt en artikel. Og det giver så noget ekstra materiale til mit omfattende arkiv, til næste gang jeg eller en anden skal skrive om emnet igen.

Sigfred Løvstad fremviser herregaardsliv

Er det hændt, at du via opsøgende arbejde har opdaget fotohistorisk kildemateriale, som kunne være glemt eller helt gået tabt?

Jeg har i hvert fald flere gange været med til at finde objekter og udsagn frem fra glemslen, bl.a. foranlediget af henvendelser fra folk også udenfor selskabet. Min største 'fangst' fandt sted i 1982, med fundet af 43 stirnglasplader lig med 258 billeder der beskriver livet på en herregård i perioden 1887-1900. Det skulle vise sig at være verdens hidtil største samling af stirnplader. Det lykkedes at fremskaffe midler til fremstilling af 2 sæt billeder i helarkformat, som i dag kan ses på Danmarks Fotomuseum og i Næstved By- og Egnshistoriske arkiv.

Desværre kender vi også til flere tilfælde hvor fotografika er blevet smidt ud, f.eks. store mængder glasnegativer, som indehaverne af pladshensyn skilte sig af med.

Du må have mødt mødt utroligt mange mennesker gennem årene. Vil du fortælle lidt om nogle af dem. F.eks. ved jeg, at du har mødt Bjørn Ochsner. Hvil-

ket indtryk gjorde han på dig, og hvordan vurderer du hans betydning for fotografien i Danmark?

Bjorn Ochsner var en stor humanistisk personlighed hvis anerkendelse og hjælpsomhed fik en utrolig betydning for mig, netop i den tid hvor faget fotohistorie var et nyt og ikke særlig kendt. Ochsners betydning kan ikke overvurderes – det lykkedes da også for den næste generation at få etableret Det Nationale Fotomuseum på Det kgl. Bibliotek

Fortæl lidt om din arbejdsform, er der noget om at du ofte har 'mange bolde i luften', og at flere projekter modnes parallelt?

Ja, det er rigtigt, - jeg kan godt have en 20 – 30 projekter liggende i computeren. Så på den måde kan en artikel have været flere år undervejs. F. eks. kan jeg have opsporet noget materiale til en artikel, hvor mange 'brikker' stadig mangler. Så lukker jeg ned. Men det er registreret, og så snart jeg får færdigen af noget nyt bliver det føjet til artiklen. Som det er læserne bekendt har jeg ind imellem også efterlyst billeder og materiale. I den forbindelse vil jeg nævne, at jeg de første år brugte væsentlig mere tid pr. artikel, ganske enkelt fordi jeg hele tiden måtte på biblioteket, samt vente på at udlånte bøger kunne skaffes hjem. Så i den sammenhæng har det været til stor hjælp at jeg i løbet af 5-10 år fik opbygget et fotohistorisk bibliotek. Bøger på tysk og engelsk suppleret med andet arkivmateriale. Størsteparten af dansk fotohistorisk litteratur blev hjemlånt fra Det kgl. Bibliotek og universitetsbibliotekerne – fotokopieret og håndindbundet, en ret bekostelig sag. Så havde jeg efterhånden hvad jeg skulle bruge, og behøvede stort set ikke at bestille mere materiale udefra.

Hvordan fungerer dit arkiv, - hvordan ved du, hvad du har, og hvordan finder du frem til det?

Det er lidt på samme måde, jeg har, uden at lyde ubeskedent, en meget stærk hukommelse for et fotografi, et portræt eller udsagn jeg har læst. Så jeg ved, hvor jeg skal gå hen og slå det op, når jeg skal bruge det.

Som skribent har man nok en fornemmelse af, når 'alting klapper'. Her ved 25-års jubilæet må det være tilladt at bede dig nævne én af dine artikler som

du er specielt tilfreds med og hvorfor?

Det kan godt være svært at vælge, men jeg må sige, at nu hvor vi er et fotohistorisk selskab, så er det nærliggende at glæde sig over et temanummer, hvor billedsiden blev særlig god. Når jeg nævner et temanummer, er det fordi det er en særlig fornøjelse at have tid og ressourcer til rådighed til at kunne gå mere i dybden med et specifikt tema. Og her vil jeg fremhæve temanummeret 'Kjøbenhavn – dengang' fra 1996, som takket være John Philipp fik en meget flot billedgengivelse.

Netop billedgengivelsen har desværre, på grund af økonomi, voldt os en del problemer gennem årene. Dette aprilnummer, som er fremstillet elektronisk kan nu leveres af PE-Offsets trykkeri til samme pris som den gamle metode med raster.

'Objektiv'

Flemming, vil du til slut løfte sløret for, om du har et fremtidsprojekt, som ligger dig særligt på sinde? *Ja, faktisk er der 2 ting, jeg gerne vil nævne. For det første har jeg i mere end 10 år arbejdet på 'Fotografiens historie – billedmagerne'. Det er et meget omfattende værk som forhåbentligt vil blive færdiggjort i 2006/2007.*

En anden ting, der ligger mig på sinde, er at sikre den bedst mulige overgang til en kommende redaktør/redaktion for at videreføre samlingspunktet for Dansk Fotohistorisk Selskab.

Endnu en gang, - en stor tak for dit inspirerende arbejde med Objektiv i 25 år, og held og lykke med de kommende projekter. ●

En kopi af et daguerreotypikamera, fremstillet af medlemmer af DFS, var selskabets gave til Danmarks Fotomuseum i 1984.

Flemming Berendt overrækker museumsleder Sigfred Lovstad et portrætfotografi af kamerakonstruktør Jens Poul Hansen (Norka) optaget af FB i 1967.

Contax kontra Leica

En historisk batalje indenfor markedsføring

Lars Schönberg-Hemme

THE PIONEER AND LEADER

Leica reklame 1935

På markedet for universalkameraer i småbilledformatet 24x36 kappedes i trediveerne to målesøgerkammersystemer om sejrpalmerne: Leicasystemet og Contaxsystemet. En mængde udspekulerede og snedige hjælpemidler og tilbehørsdele havde ved hjælp af en ikke ringe mekanisk kraftanstrengelse gjort det muligt at sætte kameraerne i stand til at løse enhver opgave som man kunne forestille sig at komme ud for. Om dette omfangsrige tilbehør er der allerede skrevet meget andre steder, så det skal ikke uddybes her. Det er snarere hensigten - foranlediget af en offentliggørelse i et fototidsskrift - at sammenligne med hvilke argumenter de to virksomheder dengang forsøgte at formidle deres budskab ud til kunden. Eftersom de to systemer ikke lader hinanden noget høre hvad righoldigt udstyr angår, var det kameraernes grundkonstruktion der blev brugt som turneringsplads for en kappestrid på argumenter.

En gennemgang af materiale over det samme emne førte til en sammenligning, som ikke manglede noget i dramatik og angrebsiver. Der blev fintet og pareret, langet hårdt ud og gydet olie på vandene, og reageret med indignation eller trækken på skuldrene. Enig er man kun om få ting, bl.a. om at et så omfattende kamerasystem er bedst tjent med at have spaltelukker.

Contax I

Men allerede i valget af materiale til kamerahuset, spørgsmålet om åben eller lukket konstruktion af kamerahuset, og om typen af objektivfatning går det løs. Et slag under bæltstedet sættes ind, når det kommer til udformningen af bunddækslet.

Også når det gælder afstandsmåleren arbejder man med alle mulige tricks. Den store basislængde hos det ene kamera bliver hos den anden part fremstillet som inderligt overflodig -men må til gengæld indkassere en mistænkeliggørelse af dens overlegne nøjagtighed. Omstridte er også spørgsmålene om hvorvidt dobbeltbilledet i afstandsmåleren kan betragtes som godt, og om ikke det tofarvede dobbeltbillede med fordel kunne erstattes af en kikkertafstandsmåler.

At koblingen mellem objektivet og afstandsmåleren fordrer den største præcision, bliver i en kort våbenhvile fastslået af begge parter. Men allerede placeringen af styrekurven og måden af overføre bevægelsen på giver anledning til modsatrettede finmekaniske udredninger.

Rigtig fart på får sagen når det kommer til temaet lukker. At den ene henviser til sin store opsamlede erfaring, bliver af den anden returneret som stædig fastholden af traditionelle konstruktionsprincipper. Et højdepunkt bliver nået i spørgsmålet om det bedst egnede lukkermateriale, hvorimod den særlige fremhævelse af en let indstilling af den ønskede belysningstid nærmest bliver affærdiget som en grille. Uenighed er der også når det gælder spaltebredden under belysningen: konstant eller ikke

konstant, det er spørgsmålet.

Et andet højdepunkt leveres af håndgemænet om lukkerens løberetning. Her bliver sågar den bildende kunst inddraget i hvilken indvirkning løberetningen har på fremstillingen af motiver i hurtig bevægelse og på billedkvaliteten. Over for den logiske henvisning til den rigtige løberetning står den nærmest uimodsigelige fremhævelse af den højest udviklede lukkerkonstruktion.

Som det sidste bliver endnu engang spørgsmålet om den mindst mulige fortegnelse på negativet af motiver i hurtig bevægelse taget op. At løberetningen i denne forbindelse spiller en rolle, bliver bekræftet af begge parter. Mens den ene part gerne vil standse diskussionen her, lægger den anden part som en extra triumf 1/1000 sekund på bordet. Den første part erklærer at det må betragtes som taskenspil, fordi det ingen betydning har i praksis. Selv 1/500 sekund er for det meste ikke nødvendig. Og dermed får det så en ende.

Supplerende kan man mærke sig at i den foreliggende sammenligning ikke kan fremdrages fordele ved det ene system frem for det andet. I forgrunden i kappestriden står det underfundige grin over de godt skjulte faldløkker og fælder som man kan opdage mellem linjerne i teksten. Til almindelig fornøjelse altså.

Ovenstående er en oversættelse fra tysk af en artikel i Photo Deal af J.Kentmann. Den handler udelukkende om en reklamekrig på argumenter mellem de to småbilledkameraer Contax og Leica i perioden fra 1932 og nogle få år frem. I de år eksisterer der simpelthen ikke andre småbilledkameraer der falder ind under betegnelsen 'systemkamera'. Og de to fabrikker bag kameraerne, Zeiss Ikon i Dresden og Ernst Leitz i Wetzlar, har begge et stort budget for reklamemateriale op igennem trediverne.

Leica bliver sat i masseproduktion allerede i 1925 (efter en generalprøve i 1924); men først i 1932 får det sin endelige udformning med indbygget koblet afstandsmåler (model II). Før den tid har Leica ingen afstandsmåler, selv om man selvfølgelig har kunnet bruge en ikke koblet måler. I 1930 får Leica udskiftelig optik; men det er først i 1932 at det kan kaldes et rigtigt systemkamera (universelt anvendeligt kamera).

Samtidigt bliver Contax lanceret. Der bliver sat meget ind på markedsføringen fra starten, netop fordi Leica er der i forvejen (produktion før Leica II: 70.568 eksemplarer). Contax (Contax I) har ligesom Leica II spaltelukker, udskiftelig optik, og indbygget koblet afstandsmåler. Filmmaterialet og -formatet er også det samme. Begge kameraer må kaldes små finmekaniske vidundere og begge har objektiver fra nogle af verdens bedste optiske værker, Ernst Leitz og Carl Zeiss. På forhånd kan man derfor sige at det må være en vanskelig opgave at overbevise køberne om at foretrække det ene frem for det andet.

Contax med Zeiss Sonnar 1:1,5/5cm. Bemærk at den synlige bajonetfatning ikke bruges. Objektivet sidder i en bajonetfatning inden i snekken med afstandsskala. Ved montering af objektiver med andre brændvidder end 5cm. Den indvendige fatning tjener nu som kobling mellem objektivets afstandsindstilling og afstandsmåleren

Set i bakspejlet er der ingen tvivl om at kappestriden har fremmet brugen af det nye miniatureformat 24x36. Før Leica og Contax har der nok eksisteret miniaturekameraer, men slet ikke i denne kvalitetsklasse og heller ikke i den mængde, som der nu er tale om. Indtil fremkomsten af Leica og Contax har såvel amatører som professionelle fotograferet med langt større formater. Noget af det mindste man har kunnet forestille sig har været 4,5x6.

Lancelot Vining

Mit første kendskab til konkurrencen mellem Leica og Contax stammer fra Lancelot Vinings bog fra 1941 *My Way with the Miniature* (oversat til dansk 1948 af H.B.J.Cramer. Kongsbak & Cohns Forlag). Lancelot Vining er tidligere pressefotograf og ønsker i 1933 efter 18 år med helt andet arbejde at vende tilbage til sin gamle profession. Han angiver at det netop er Leica og Contax der giver ham lyst til det, men også at han ikke på forhånd har foretrukket det ene for det andet. Han afgør sagen ved at gå ind i en stor og anerkendt fotoforretning i det centrale London, købe en film, og derefter låne en Leica, som han venligst får lov til at fotografere med fra butiksdøren. Han bliver sat på noget af en opgave, da filmen skal sættes i. Men det lykkes da. Efter at have taget 18 optagelser af tilfældige motiver, afleverer han Leicaen og låner en Contax. Her er det legende let at isætte filmen og optage de sidste 18 billeder.

Umiddelbart synes han at Contaxen falder bedre i hånden og at den er hurtigere og lettere at fokusere med end Leicaen. Men det der afgør sagen er resultaterne på filmen. Contax bliver hans kamera.

Nu anfører han ikke hvilke objektiver kameraerne har været forsynet med. Hvis han har brugt Leitz Elmar og Zeiss Tessar burde der ikke være nogen forskel, eftersom det er det samme objektiv - i hvert fald samme patent.

Men af hele hans bog fremgår det at det der betyder noget for ham er de hurtige objektiver. Så hvis han har lånt en Leitz Summar og en Zeiss Sonnar, kan man bedre forstå hans konklusion.

I sin bog har han en lang og rimeligt neutral gennemgang af de to kameraer (foruden af det i 1948 helt nye Kodak Ektra). Han lægger overhovedet ikke vægt på basislængder eller lukkerkonstruktioner, heller ikke lukkertider (Leica har kun 1/500, Contax 1/1000), kun på brugsegenskaber. Det lille fokuseringshjul ved siden af udløserknappen på Contax tiltaler ham meget, selv om det kun kan bruges i forbindelse med 5cm objektiver. Men for ham, som for næsten alle andre dengang, er den brændvidde også helt dominerende i praktisk brug. Trods det er hans yndlingsobjektiv Sonnar 1:2/8,5 cm. Det regner han for det bedste Zeissobjektiv til alle tider.

Han lægger også vægt på at Contax har bajonetfatning og Leica den langsommelige skruefatning og som sagt at Contaxen med sin aftagelige

bagklædning er lettere at lade end Leicaen, som kun har aftageligt bunddæksel. Objektivt set er det ikke en helt rimelig bedømmelse. En klassisk Leica er lige så let at lade som en Contax, når først man har vænnet sig til det.

Indirekte erkender han at det lodrette lukkerløb hos Contax kan være et problem ved fotografering af racerbiler i fart. Han må ved sådanne optagelser fotograferer i højformat for at undgå fortegnig.

Også Leicaens mulighed for at bruge fjederoptrukken winder får et anerkendende ord med på vejen.

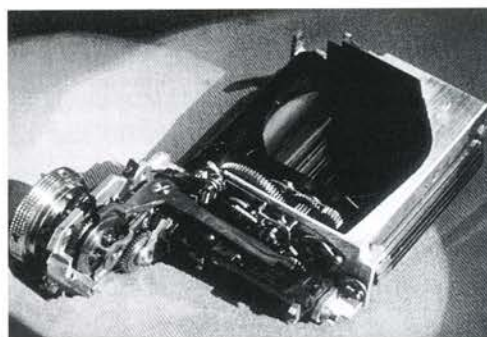
Så meget om Lancelot Vining. Han er interessant, fordi han er gået til sagen uden forudfattede meninger, og fordi han er en praktisk mand der lægger vægt på hurtighed og effektivitet.

For mig personligt har han haft den betydning at jeg som 18-årig absolut måtte have en Contax og derefter har fotograferet med dette fabrikat i forskellige udgaver i mange år.

Sammenligning punkt for punkt

Hvis jeg skulle sammenligne de to kameraer, ville jeg lægge vægt på følgende:

Contax I har i begyndelsen en basislængde for afstandsmåleren på 10,1 cm (senere 9,3). Leica har 3,8 cm, men effektivt 5,7 cm på grund af forstørrelse. Afstandsmåleren i begge kameraer virker ved hjælp af spejle. Men fra 1934 får Contax en afstandsmåler med drejekiler, et patenteret system der ikke er følsomt for rystelser og derfor er extra driftsikkert. I begge kameraer er afstandsmåler og søger adskilte og søgeren er af samme type, en 'primitiv' newtonsøger til 5 cm optik. På Contax er monteret en skyderamme som kan reducere søgerbilledet til 8,5 eller 13,5 cm. Den større basislængde i Contax indebærer at man kan bruge 18 cm som længste brændvidde.

Luk- og oprækmekanismen i Contax II/III. Foto: P. Hennig

Metaljalousilukkeren i Contax er langt mere avanceret end Leicas gummigardiner, og desuden helt lystæt. Peter Hennig har her i bladet anført at der næsten ikke er grænser for hvor mange optagelser en Contaxlukker kan holde til. Men det gælder ikke de temmelig mange Contaxer jeg har kendskab til. Dertil kommer at det er meget vanskeligt at reparere en Contaxlukker. En Leicalukker kan repareres ganske let og på den måde fungere så længe det skal være.

På Leica drejer tidsindstillingsknappen rundt under lukker afløb (med fare for at man uforvarende kan bremse lukkeren, når man trykker på udløseren med handsker på). Det gør den ikke på Contax. I 1933 får begge kameraer lange tider (hæmværk) og fra 1935 får også Leica 1/1000 sekund.

Design er vanskeligt at vurdere. Leitz har valgt at bygge videre på sin oprindelige udformning med forskellige på- og tilbygninger. Det får Leica til at se mindre ud end den er og samtidig til at virke meget teknisk. Det bliver særligt fremhævet i de forkromede udgaver, som netop bliver populære på denne tid.

Contax er æskeformet og udformet med så få betjeningsgreb som muligt. Her har designerne tænkt på det forenkede og ergonomiske. Udformningen af den nye tidsknap med lange tider er dog noget af en udfordring for brugeren. Helhedsindtrykket af Contax er bestemt ikke teknisk, snarere lidt kedeligt. Til gengæld er det med sin sorte farve og meget lidt nikkell meget diskret, velegnet til pressebrug.

Ellers må man sige at de to kameraer begge er udført med den største præcision og med meget små tolerancer.

Den største forskel opstår først i 1936 med fremkomsten af Contax II og III. Nu er Contax pludselig et temmelig prangende forkromet kamera, det første i verden med målesøger. Teknisk ligner det stadig sig selv, bortset fra målesøgeren. Det er desuden blevet lidt større p.gr.a. det store søgersystem og har fået selvudløser. Tidsindstillingsknappen er nu ganske enkel og let betjenelig.

Målesøgeren er naturligvis en sensation, og der bliver ikke sparet på reklamekronerne. Målebasis er stadig 9,3 cm, men effektivt kun ca. 6,2 på grund af formindskelse. Det betyder at man nu ikke længere med fordel kan bruge brændvidden 18cm i forbindelse med målesøgeren. Men ellers er den nye søger som søger betragtet glimrende og betydeligt bedre og mere lysstærk end Leicaens. Der

kan af tekniske grunde ikke længere bruges drejekiler i målerdelen. I stedet patenteres et nyt system, svingkileafstandsmåleren, som ligeledes er ufølsom over for rystelser.

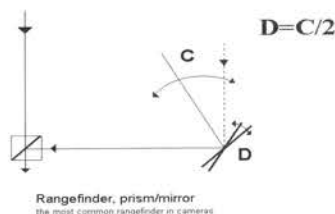
Objektivprogrammet er efter min mening Contaxens største fordel. De lysstærke objektiver er simpelthen bedre end de tilsvarende hos Leica. Fra 1936 kommer alle tiders bedste vidvinkel, Biogon 1:2,8/3,5cm på banen.

Hvad angår objektiver med moderat lysstyrke er der ingen kvalitetsforskel. Leica har en hel palette af objektiver i mange brændvidder og med Tessarkonstruktion, hos Leitz kaldt Elmar.

De fleste købere af såvel Contax som Leica er amatører, og de køber først og fremmest de lyssvage objektiver.

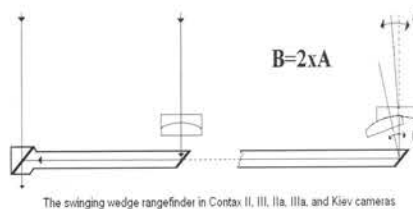
Efter Contax IIs og IIIs fremkomst overhaler Sonnar 1:2/5 cm Tessar 1:3,5/5 cm i salgstal. Men det hænger nok sammen med at når man har råd til at købe en Contax II, har man også råd til at købe et lysstærkt normalobjektiv. Der er en ret betydelig prisforskel på Contax og Leica.

Desuden er forbrugerne efterhånden blevet klar over at deres tidligere så udbredte reservation over for lysstærke objektiver ikke er nødvendig over for Zeissobjektiver.

Peter Hennig 2003

Skematisk gengivelse af Leicaafstandsmåleren med 2 sammenkittede trekantprismer og bevægeligt spejl

Dan Høyer 1991

Skematisk gengivelse af afstandsmåleren i Contax II og III med sammenkittede prisme, lang glasbjælke, og svingkile

Krigen på argumenter mellem Zeiss og Leitz er stærkest i begyndelsen og aftagende efter fremkomsten af Contax II og III.

Det er dog stadig sådan at Zeiss Ikons reklamepublikationer i resten af trediverne er meget større og flottere end Leitzes. Der kommer det nye ind i det at medens Leitz kun fremstiller forskellige varianter af det samme kamera (Leica I, II, III, IIIa, IIIb, og fra 1940 IIIc), forsøger Zeiss Ikon som Europas største kamerafabrik at opbygge et større sortiment af meget forskellige modeller under fællesbetegnelsen 'Contaxphotographie' (Super Nettel, Nettax, og Contaflex) alle med filmformatet 24x36. Dertil kommer at Zeiss Ikon også har et stort program i mellemformat.

Der er dog ingen af Zeiss Ikons mange modeller der skattes så højt og koster så meget som netop Contax (lige med undtagelse af den toøjede Contaflex som faktisk er endnu dyrere end Contax III). En Contax II med Sonnar 1:2/5 cm koster i 1936 1.105 kr. en Contax III med Sonnar 1:1,5/5 cm 1.710 kr. En Leica IIIa med Summar 1:2/5 cm koster i 1938 735 kr. Man kan til Leica fra 1936 få Xenon 1,5/5cm

(fremstillet på licens fra Schneider). Det koster i 1939 606 kr., 309 kr. mere end Summar.

Her bringes et lille udpluk af de påstande som Leica anfører i sine reklamer

Citater ved J.Kentmann:

Leicas støbegodskrop er fremstillet af letmetal som ikke korroderer, fordi den er dækket af vulkaniseret gummi. Lakering er ikke nogen god beskyttelse og lak stodes af af underliggende korrosion. Kameraet er med andre ord 'tropefast' og modstandsdygtigt mod fugtigt klima.

Leica huset har den mindst mulige åbning til kameraets indre, det smalle bunddæksel. Det giver størst stabilitet og støvtæthed og sikrer at trykpladen i filmkanalen ikke bliver bragt ud af stilling.

Leicas bunddæksel åbnes med en vrider som, når den ikke bruges, ligger forsænket i bunddækslet. Kameraet kan derfor sættes på et fladt underlag uden at kippe.

Udskiftning af objektivet sker ved hjælp af en gevindfatning. Der kræves kun godt to omdrejninger.

Man kan godt foretage udskiftningen i svag belysning (ingen markeringsmærker).

Skruegevind sikrer selv ved den største belastning at objektivet sidder rigtigt og fast. Det skal være usagt om man arbejder hurtigere med en bajonetfatning, hvor man skal have to markeringer til at stå over hinanden. Leicas fatning giver sikkerhed for at selv det længste og tungeste objektivet sidder helt urokkeligt.

Leicasortiment. Foto: Classic Camera

Det er indlysende at jo større nøjagtigheden af en afstandsmåler er, jo større er basislængden. Den tidligere, ikke koblede afstandsmåler til Leica havde en basislængde på 8,5cm. Men med den indbyggede koblede måler er basis 4cm. Det er mere end nok. Desuden har man den fordel af den korte basis at skævt indblik ikke giver så stor en unøjagtighed. Et skævt indblik bliver yderligere forhindret af den rigtige pupilåbning ved okulalet og af en centrering af det lyse midterfelt.

En anden fordel ved den korte basislængde er at man altid kan se begge delbilleder samtidig og således får en hurtigere fokusering.

For at lette fokuseringen endnu mere, har man erstattet okulalet på model III med et kikkertsystem der forstørrelser halvanden gang. Model II kan få eftermonteret denne indretning. Som følge af den større nøjagtighed er gulfilteret fjernet.

Meget vigtigere end basislængden er nøjagtigheden af koblingen mellem objektiv og afstandsmåler. Her kan Leitz trække på sine erfaringer med fremstilling af mikroskoper. Ved at undgå dødgang opnås det at koblingen og skarphedsindstillingen lykkes overordentlig godt, selv om basislængden kun er 4 cm.

Prismet i Leicaens afstandsmåler er gjort drejeligt ved hjælp af en overføringsarm, i hvis frie ende er anbragt en hærdet stålrulle. Denne rulle og dermed prismet bliver indstillet ved at dreje på en snekke på objektivet. Styrekurven for enden af objektivet* (indvendigt i objektivet) trykker derved på rullen. Det er en betydelig fordel ved Leica at styrekurven ikke er fast indbygget i kameraet. Dertil kommer at koblingsmekanismen selv ved meget hård brug ikke slides; for der er ikke tale om dele der glider mod hinanden, men om en rulle der ruller på objektivets styrekurve.

Contax anfører på sin side:

Et kamera skal være sådan indrettet at dets indre kan rengøres grundigt. Det er især vigtigt, når der bruges kinofilm, fordi små stykker celluloid uvægerligt river sig løs fra filmens perforering under fremspoling. Man skal regelmæssigt rense især området omkring filmbanen. Derfor er Contaxens bagstykke aftageligt.

Samtidig letter det filmisætningen.

Det aftagelige bagstykke* (bagside, sidestykker, og bundplade i én enhed) er fremstillet i den hårdeste duraluminium" (en varmhærdet kobberholdig aluminiumslegering). „Trykpladen sidder fast på bagstykkets inderside og sikrer at filmen holdes helt plan.

For at sikre at kameraet ikke kipper, når det står på en plan flade, kan man fælde en lille støttestod ud fra stativgevindet. (Contax har to vridere til at fastholde bagstykket. De sidder på bundpladen og er ikke forsænkede. Mellem dem er stativgevindet placeret i en klods af samme højde som vriderne).

Objektivfatningen skal være bekvem og hurtig. Derfor har Contax bajonetfatning. Den er konstrueret i overensstemmelse med den bedste tekniske viden vi har i dag og kan klare de største belastninger.

Systemet er hentet fra moderne filmoptagere. De praktiske erfaringer herfra har ført til et højdepunkt i fremstilling af objektivfatninger, sådan at

de sikrer den absolut nøjagtige afstand til filmpladet, et meget hurtigt objektivskifte, og en helt sikker fastgørelse. Derfor kan der garanteres for nøjagtigheden og pålideligheden af Contaxobjektivernes bajonetfatning i enhver henseende.

En afstandsmåler med en basislængde på 10 cm byder på en dobbelt så stor nøjagtighed som én på 5 cm. Denne høje nøjagtighed er et uomgængeligt krav til et førsteklasses småbilledkamera. Den imødekommer rigeligt kravene til brug af samtlige objektiver i Contaxprogrammet, såvel de lystærke som dem med lang brændvidde. (Længste objektiv på dette tidspunkt er Tele-Tessar 1:6,3/18cm).

Billedfeltet i afstandsmåleren er begrænset for at undgå fejl forårsaget af skævt indblik. Hvis man ikke stillede de højeste krav, kunne man godt gøre billedfeltet større. I stedet må man dreje kameraet lidt til højre eller venstre for at fange det andet delbillede og derefter samle dem.

Guldspejlet i afstandsmåleren farver billedet uden at der indtræder det mindste absorptionstab, sådan som det ville være tilfældet med indfarvede glas. Guldforspejlingen deler lyset sådan op at det ene delbillede bliver grønligt, det andet rødligt. Især er det over for afstandsmålere med indfarvet gult glas en fordel i kunstlys, fordi kunstlys er gult.

Det er væsentligt at der ved fokusering er få mellemled mellem objektivet og det bevægelige spejl i afstandsmåleren. Derfor overføres bevægelsen af objektivet til bevægelsen af spejlet ved hjælp af kun én arm der glider på styrekurven. Denne konstruktion må betragtes som en særlig høj kvalitet ved Contax.

Objektivets styrekurve ligger helt beskyttet i kameraets indre, sådan at enhver fare for beskadigelse udelukkes.

(Populært fortalt er 5cm objektiverne kun objektivhoveder. Deres fokuseringssnekke og styrekurve er fast indbygget i kamerahuset. Det er denne konstruktion der muliggør det lille fokuseringshjul oven på kameraet, en særlig finesse til hurtig fotografering. Objektiver med andre brændvidder har egen snekke, men overfører bevægelsen til den indbyggede snekke og dermed afstandsmåleren via en særlig kobling. Det lille fokuseringshjul kan ikke benyttes. Man fokuserer ved at dreje på objektiv ligesom hos Leica).

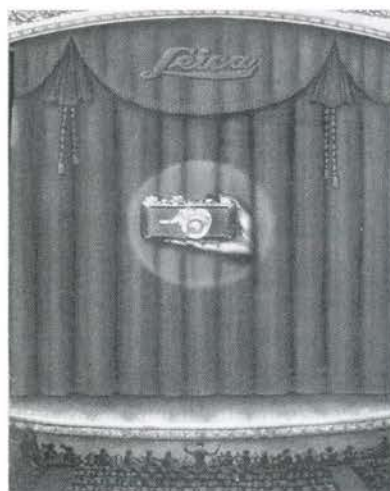
Leica kontra Contax-reklamer

Reklamefolkene hos Ernst Leitz i Wetzlar blev allerede i slutningen af 1920'erne klar over reklamens nødvendighed i så stort et land som Tyskland. Man satsede primært på systemkameraet størrelse, lethed og det solide tyske håndværk.

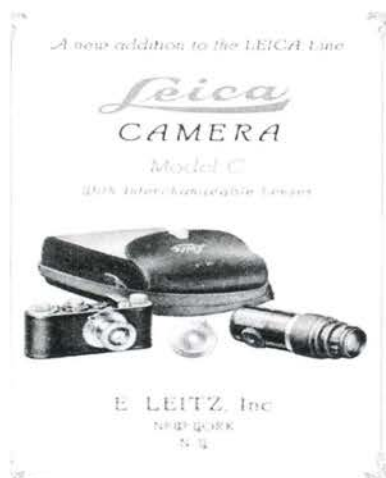
På de viste reklamer fortælles der og henvises til kameraets formåen, kort sagt, alle de egenskaber som Lars Scänberg-Hemme påpeger.

En blanding af tegning, montage og fotografi kendetegner firmaets reklamer i årene helt frem til efter Den anden Verdenskrig.

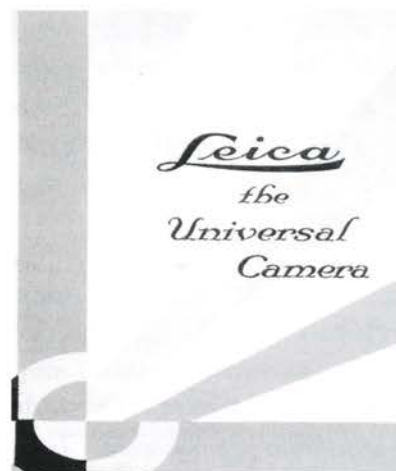
De mange slogans skifter karakter igennem årene, men alle er de udtryk for kameraernes uovertrufne færdigheder!

1929

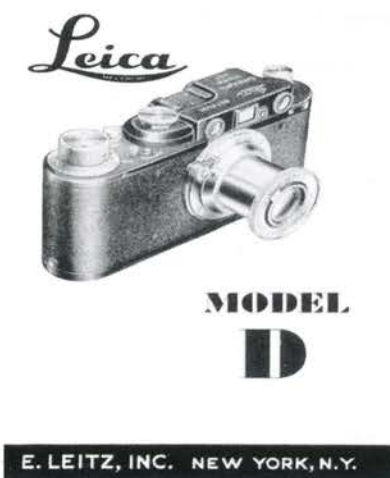
1930

1930

1931

1932

Leica Model II

Leitz

With automatic focusing

for all Leica Lenses

1932

Again Leica Leads the Way! *The Greatest Range of Shutter Speeds in Any Camera*

MODEL F

ONE SECOND
 1/2 SECOND
 1/4 SECOND
 1/8 SECOND
 and fractions between

IN ADDITION TO REGULAR SPEEDS OF 1/20 TO 1/500 SECOND

E. LEITZ, INC.
 60 East 10th Street
 NEW YORK, N. Y.

1933

Why Leica?

E. LEITZ, INC., NEW YORK

1933

STANDARD *Leica*

ERNST LEITZ · WETZLAR

1935

STANDARD *Leica*

ERNST LEITZ · WETZLAR

1937

Handle the

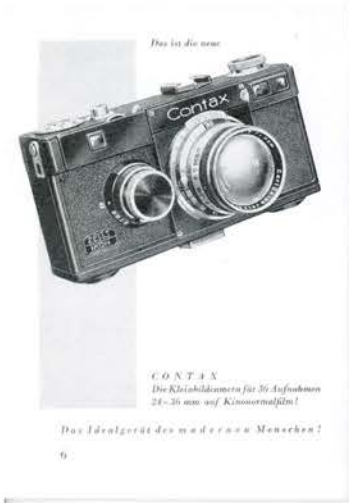

LEICA

E. LEITZ, INC., NEW YORK

1938

Contax reklamer

1933

1933

1933

1934

1935

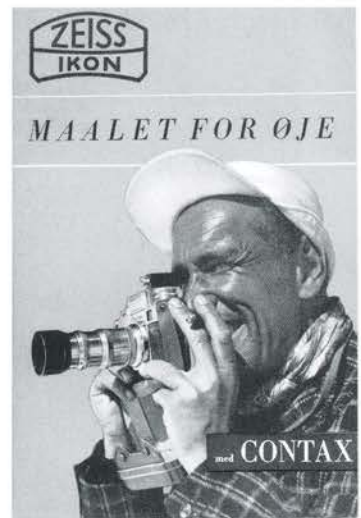
1938

1939

1942

1939

Det er en højst bemærkelsesværdig kendsgerning ved Contax at man kan udskifte objektiverne uden at måleorganerne (kurve og arm) bliver bragt ud af stilling i forhold til hinanden; for også efter at objektivet er taget af bliver styrekurven helt uforandret på sin plads i Contaxens indre, og overføringsarmen bevarer sin tætte kontakt med den.

Den bliver altså ikke bragt ud af stilling, når man tager objektivet af.

Derfor kan man bruge Contaxen til at måle afstanden med, selv om objektivet ikke er monteret. Man kan også bruge objektiver uden afstands målerkobling ved manuelt at overføre måleresultatet til objektivets afstandsskala.

Lukkerens konstruktion er genstand for de hid-sigste indirekte angreb.

Contax: Verdens første spaltelukker er opfundet i 1882 af Ottomar Anschütz og blevet fremstillet af C.P.Goerz, som hører til Zeiss Ikon koncernen.

Zeiss Ikon Miroflex og Nettel med spaltelukker nyder international anerkendelse. Det kan ikke betvivles at Zeiss Ikon, når det drejer sig om spaltelukkere, har usædvanlig stor erfaring.

Man skal særligt lægge mærke til det materiale som spaltelukkeren er lavet af. Grundlæggende er der afstået fra brug af gummidug, fordi dette materiale som bekendt er følsomt over for forskellige klimatiske påvirkninger, som kan medføre en hurtig odelæggelse. Trods forsøg gennem mere end 30 år er det indtil nu ikke lykkedes at finde en gummidug som kan betegnes som ubetinget tilforladelig gennem flere år og som vil være alle opgaver voksen. Alle gummiduge får efter et stykke tid revner og ridser.

Af disse velafvejede grunde har man gennem mange år hos Zeiss Ikon været indstillet på at bygge en spaltelukker helt af metal, hvilket vores mange patienter på dette område beviser.

Contaxlukkeren materialiserer sig altså som et resultat af talrige og årelange forsøg. Det gælder også valget af materiale. Den modsvarer fuldstændigt gummidug hvad angår smidighed og ringe vægt og fojer hertil gennem valget af materiale til en nærmest ubegrænset modstandsdygtighed mod høj eller lav temperatur, mod fugtighed, og mod mekaniske belastninger af forskellig art.

Leica: Til spaltelukkeren bruges to gardiner af gummidug. Det er almindeligt at tilskrive den ulempe over for de såkaldte helmetallukkere. Til

det er kun at sige at Leicalukkerens gummidug har klaret sig glimrende også under de vanskeligste forhold. Beviserne på det er bragt af mange expeditioner, hvor Leica såvel i troperne som i Arktis er blevet stillet over for de største belastninger. Når Leica her har gjort sin gavn, uden at svigte, så skal man heller ikke vente vanskeligheder ved normal brug. Det er samtidig en ubetinget fordel ved gummidugen at den ikke slides blank langs kanterne. Det ville ellers have kunnet give skadelige reflekser. I øvrigt ville Leitz, nu hvor Leica har været i handelen i 9 år, have konstateret eventuelle fejl ved gummigardinerne og udbedret dem.

Contax: Spaltelukkeren kan indstilles på den ønskede tid såvel før som efter at man har spændt den. Den kan altså reguleres helt uafhængigt og garderer samtidig mod fejlbelysning, fordi tidsindstillingsknappens skala, både før og efter at man har spændt den, bevarer den samme position.

Under lukker afløb, altså mens der belyses, er der ingen ydre dele på Contax der bevæger sig. Der er helt umuligt ved en utilsigtet berøring af en betjeningsknap at bremse lukker afløbet og derved få en forkert belysning.

Leica: Indstilling af lukkerhastigheden sker ved spændt lukker. Når det gælder den store tidsindstillingsknap med tider fra 1/20 til 1/500 sekund kan man, hvis man absolut vil, også foretage indstillingen ved uspændt lukker. I så fald må man lave et andet markeringspunkt; men det kan let anbringes. Man kradser bare en streg i lakken ud for den indstillede tid efter lukker afløb. På den måde kan man også se hvilken tid man har brugt på den forrige optagelse.

Contax: Lukkeren tillader belysningstider til 1/1000 sekund. Som følge af sit konstruktionsprincip - de to gardiner er koblet med hinanden - har man mulighed for at indstille på så smalle spalter som nødvendigt ved de helt korte belysningstider med største nøjagtighed. Samtidig har man sikkerhed for at spaltebredden ikke ændrer sig under exponeringen.

Leica: Det er en ejendommelighed ved spaltelukkeren, at den ikke løber med konstant, men med tiltagende hastighed og derfor ved fast spaltebreddende indstilling vil belyse billedet uregelmæssigt. Den ulempe er undgået ved Leicalukkeren på den måde

at spaltekanten passerer hvert enkelt billedpunkt med uforandret tidsdifference. Spalten har altså ikke konstant bredde, men bliver hen imod afslutningen på løbet så meget bredere som den løber hurtigere.

Som følge af denne ensartethed i den effektive belysning har Leitz kunnet tillade sig at lade lukkeren løbe langs den lange side af billedformatet. Ved en lukker med fast spaltebredde kan der opstå betydelige forskelle i belysningstiden fra den ene side af billedet til den anden, også når lukkeren løber langs den korte side.

Leitzreklame fra 1939

Afslutning

Denne ping-pong-krig omkring lukkeren kan trækkes meget længere, især når man skal fotografere racerbiler og gerne vil undgå fortegninger. Men her synes jeg ikke den ene lader den anden meget høre. Zeiss Ikon går så vidt som til at skrive at betragteren, f.ex. avislæseren, allerede synes at det er naturligt at racerbiler har ovale hjul.

Striden på argumenter udfoldes i reklamer, smukke tryksager, brugsanvisninger, og håndbøger, og den varer sådan set ikke ved så længe. Fremkomsten af Contax II og III sætter en stopper for det. Der er ikke så meget at diskutere længere. Contax bliver et nationalsymbol, et fotografiapparaternes Rolls Royce, som den tyske stat forærer til prominente udenlandske gæster.

Men striden har alligevel skabt en slags 'religionskrig' i Tyskland og i andre europæiske lande. Man kan være fundamentalist til Leica eller til Contax.

Lancelot Vining var det til Contax. Men de tørre tal viser noget andet. Leica bliver i perioden fra 1932 til 1945 solgt i et mere end dobbelt så stort antal som Contax (291.039 eksemplarer fordelt på modellerne II, III, 250, IIIa, IIIb, IIIc, og III d), og når Contax trods alt sælges i 134.200 eksemplarer, skyldes det model II og III. Model I har ikke været nogen sællert (36.700 eksemplarer), selv om den var væsentligt billigere. Tilbage er kun at sige at Leica består, mens Contax forlængst er forsvundet. Det skal tilføjes at Contax under navnet Kiev er blevet fremstillet næsten uændret i Ukraine frem til firserne.

Princippet bag Contaxlukkeren er aldrig blevet taget op af andre fabrikker eller af Zeiss Ikon selv (bortset fra i Contax IIa og IIIa fra 1950). Leicalukkeren derimod lever i bedste velgående, men selvfølgelig i forbedret form. Målesøgeren har siden begyndelsen af 50'erne været en selvfølge på kameraer med afstandsmåler. Leica tager den op i 1954 i en meget raffineret form og med lang målebasis.

Objektivfatningen på alle nutidige kameraer er en eller anden form for bajonet. Men den bajonetfatning som Contax havde var besværlig at bruge på grund af den fast indbyggede snekke og koblingsmekanismen til objektiver med kortere eller længere brændvidde end 5cm. Desuden kommer der med tiden slør i den. ●

*Leicakameraets opfinder og
konstruktor
Oskar Barnack (1879 – 1936)*

Nu tændes lyset hos Agfa!

Hans Elfelt Bonnesen

Der, hvor der tidligere herskede ægyptisk mørke i de store produktionshaller, hvor man fremstillede fotografisk film og papir, er der nu blevet lyst. Helt lyst.

Den 25. november 2005 producerede det tyske Agfa Photo Ltd. i Leverkusen de allersidste film. Allerede den 8. november forlod det sidste fotopapir den fabrik, der i lange tider havde stået som en af verdens mest moderne og mest produktive fabrikker for fotopapir og film.

Et fjernsynshold besøgte en af de sidste dage i november, den nu lukkede fabrik, og resultatet vil foreligge til foråret, hvor udsendelsen vil komme på WDR.

Selv om de beskæftigede hos Agfa Photo Ltd. fra dag til dag blev mindre motiverede, så kørte de allersidste produktioner uden problemer og med højeste kvalitet.

Specielle farvefilm bestemt til luftoptagelser ventede i oprullet stand på store spoler før de blev transporteret bort til Agfa-Gevaert i Belgien, hvor Agfa Photo Ltd.s tidligere moderselskab Agfa-Gevaert N.V. stadig fungerer og er i fuld sving.

Det belgiske moderselskab havde allerede i begyndelsen af 2005 skilt sig af med sin afdeling for konventionelle fotoprodukter, men det nye fotofirma Agfa Photo Ltd. måtte desværre efter et halvt års selvstændighed erkende at pengekassen var tom, og at man måtte gå i betalingsstandsning.

Satsningen og forhåbningerne om, at man ved at gå alene kunne redde den tyske fotoindustri, havde været overvurderet og fejlagtig.

En køber af det store produktionsanlæg i Leverkusens kunne ikke findes, og derfor kan man nu se afslutningen på 93 års aktivitet.

Dette var årsagen til at et fjernsynshold dukkede op for at registrere produktionsforhold, fabriksanlæg og rummene, hvor dette industrieventyr har udspillet sig - lige indtil det øjeblik, hvor alt forsvinder i en støvsky og transporteres bort i containere eller går til skrothandlere som gammelt jern.

Hemmeligheder frem i lyset.

Takket være en uventet hurtig tilladelse blev der givet mulighed for at foretage TV-optagelser i afdelinger og rum, hvor der tidligere kun færdedes personer med særlig tilladelse fra fabrikkens højeste ledelse.

Det, der blandt andet blev vist frem, var en forsøgsgydemaskine, hvor man førhen fremstillede prøver på nye film- og papirtyper. Dette skete i to eller flere tempi, hvor man kunne gyde 3 filmlag ad gangen, indtil man var oppe på de ni lag, som enhver moderne film bestod af. På denne maskine var der sidst udviklet en ny og endnu hurtigere film, som skulle have været bragt på markedet i sommeren 2005, men som blev standset, idet Agfa Photo Ltd. ikke havde midler til at arbejde længere.

Til ære for fjernsynsholdet fremstillede man i fuldt dagslys en film, medens de omkringliggende forskningslaboratorier stod gæbende tomme. Her arbejdede indtil for få måneder siden omkring 500 kemikere, fysikere og andre fagfolk.

I det egentlige fabrikationsområde kunne man se de 28 store beholdere, hvor bestanddelene til filmemulsionerne blev blandet og omrørt, og 'Felix' et lille robottog kørte for sidste gang med en tætindpakket kæmpefilmrulle forbi kameraholdet på vej mod det sted hvor filmrullen skulle afleveres til viderefabrikation. Mænd med gasmaskelignende briller – infrarødt udstyr, der gjorde det muligt at se i totalt mørke – hastede forbi.

I fabrikken, hvor fotopapiret blev fremstillet, fik fjernsynsholdet de 14 enorme tørretårne demonstreret. Disse, som var installeret i en ni-etagers bygning, udgjorde kernen i selve fabrikationen af farvepapir. Her kunne de tilbageværende medarbejdere for første gang løfte sløret for de hemmeligheder, som i årevis har omgivet produktionen af fotografisk farvepapir. Med en hastighed af 450 meter pr. minut ville den 140 cm brede papirbane have bevæget sig gennem den 1.350 meter lange maskine, hvor ruller med råpapir under sin passage blev

omdannet til farvefotopapir, idet der tur efter tur blev lagt 9 hårtynede fotografiske emulsioner oven på hinanden. Det endelige resultat var en kæmperulle med en vægt på næsten en ton indeholdende kostbart farvefotopapir.

Endnu i de gode år 2000/2001 blev der her fremstillet 280 millioner kvadratmeter farvepapir. Fabrikken her ville også i den digitale tidsalder have haft en chance, selv om mængderne aldrig ville have været så store.

I Leverkusen siden 1912.

Agfacolor papir blev allerede udarbejdet under 2. Verdenskrig. I Danmark blev dette enestående produkt demonstreret i sommeren 1944 ved et arrangement på Kunstindustrimuseet i Bredgade, men først i 1949 kunne man – da fabrikken i Leverkusen var genopstået fra 2. Verdenskrigs ruiner – påbegynde fabrikationen og dermed opfylde den gamle drøm om fotografier i farve. I sin allersidste tid fabrikeredes farvefotopapir næsten udelukkende til kopiering fra eengangskameraets film og til udprintning af digitale fotooptagelser.

I Leverkusen havde man allerede siden 1912 fabrikeret fotopapir og i 1925 indgik denne fabriksdel under industrikonglomeratet I.G.Farben som Agfas fabrik for fotopapir, medens alle film fortsat blev fremstillet i Wolfen ved Bitterfeld.

Da Wolfen efter krigen lå i det sovjetiske interesseområde, var det nødvendigt at påbegynde fabrikation også af film i Leverkusen, og det var her den berømte Agfacolor CT 18 reversalfilm blev produceret.

Ved siden af denne filmtype blev der fremstillet farvenegativfilm og film til kinofilmsindustrien hvor mere end 600 spillefilm blev optaget på Agfacolor negativfilm, heriblandt Europas første spillefilm i farver: 'Frauen sind doch bessere Diplomaten'. Kinofilmssektoren blev dog allerede i 1964 overflyttet til Agfa-Gevaert N.V. i Mortsel i Belgien.

'Billeder der gør lykke'

Netop sådan står der på siderne af de store lastbiler der forlader fabriksområdet i Leverkusen for at transportere de allersidste gyderuller til konfektionsfabrikken i Windhagen ved Westerwald. Her bliver papiret skåret op i ruller og pakket til anvendelse i fotolaboratorier. Indkomsten herfra vil blive benyttet til at betale kreditorerne.

For de ansatte er situationen særdeles betænkelig. Et særligt likvidationsfirma har for et tidsrum af 12 måneder ansat alle tidligere ansatte til 90 % af den hidtidige løn. For pensionister er sagen endnu mere uhyggelig idet alle aftaler om affindelsessummer m. v. synes at blive trukket ind i en retssag, hvor de ramte delvis skyder skylden på moderselskabet, delvis skyder skylden på den overoptimistiske ledelse af Agfa-Photo Ltd. som anklages for mod bedre vidende at have udtalt sig med hensyn til fremtidsudsigterne.

Omkring 300 medarbejdere var endnu i november 2005 ansat ved hovedfabrikken i Leverkusen. Den 31 december var det endeligt forbi, og alle måtte tage en vemodig afsked fra en arbejdsplads, hvor man med stolthed havde frembragt et produkt der fortjente kvalitetsstempelen 'made in Germany'.

Det verdensberømte Agfasymbol lever som varemærke videre hos Agfa-Gevaert N.V. i Belgien, men er ikke længere knyttet til de film og det papir som kom fra Leverkusen i Tyskland.

En epoke er forbi. ●

Første Galathea-ekspedition (1845-1847)

- hvor er de første danske rejsebilleder?

Søren Koustrup

På den første Galathea-ekspedition (1845-1847) havde man et daguerreotypi-apparat med. At det blev brugt, fortæller uddrag fra 19 breve, som tegneren Chr.Thornam sendte hjem fra ekspeditionen. Men hvor er resultaterne? Måske er der nogle blandt læserne, der har oplysninger? spørger medlem af Dansk Fotohistorisk Selskab, forfatteren Søren Koustrup, Thornams tipoldebarn.

Chr. Thornam ca.1860

Jeg opholdt mig sytten dage i Calcutta og daguerreotyperede. På de første otte fik jeg ikke en smule, derimod fik jeg på de øvrige en del, både portrætter og prospekter. Naturligvis ikke udmærkede daguerreotypier, men det havde jeg heller ikke ventet. Jeg er meget tilfreds med udfaldet.

Det var forresten en dyr historie. Jeg brugte 75 rupees, så det havde været slemt, hvis jeg ingenting havde fået. Jeg var så heldig at få brug for nogle af mine egne plader, så jeg kunne købe en del småting, bl.a. en hel del silke-lommetørklæder og en boa af hvide fjer til den lille Mathilde

Sådan skriver den 23-årige Christian Thornam med sirlig skrift i et brev til sin mor dateret Calcutta 17. dec. 1845 – altså for 165 år siden. Thornam var naturhistorisk tegner på korvetten Galatheas verdensomsejling 1845-1847.

Ved hjælp af Galatheas beholdningslister kan man konstatere, at fregatten mellem saltet flæsk til et år, øl, brød og vand til 16 uger; en del torrede grøntsager, ekstra klæder til alle klimatiske forhold; geværer, krudthorn; isenkramvarer og ure beregnet til tuskhandel.

Et daguerreotypikamera

Galathea havde et daguerreotypiapparat med i lasten, da skibet i juni 1845 forlod Danmark. Christian Thornam, hvis tegninger ofte bruges i forbindelse med omtale af Galathea ekspeditionen, var uddannet på Akademiet samtidig med dansk guldalders største malere. Han havde dog ikke ambitioner om at konkurrere med de store ånder, men slog igennem som blomstermaler, kobberstikker og naturhistorisk tegner. Hans force var dokumentation, akkuratse og nøjagtighed i afbildning af planter og dyr. Derfor var Daguerres opfindelse af fotografiapparatet både en hjælp og en udfordring for Thornam.

De indfødte blev tegnet

Thornam havde siden 1836 tegnet for den fem år ældre botaniker, senere professor, Anders Sandøe Ørsted, nevø af den H.C. Ørsted, elektromagnetismens opfinder, medlem af Kgl. Videnskabernes Selskabs bestyrelse og efter Daguerres opfindelse i 1839 en af foregangsmændene for afprøvning og brug af daguerreotypi-apparater i Danmark. Unge Thornam og den noget ældre H.C. Ørsted boede henholdsvis i Nørregade, i Studiestræde ved Frue Kirke – og Anders Sandøe Ørsted kun et stenkast derfra på Gammel Torv. Eksperimenterne foregik på Polyteknisk Lærestanstalt i Studiestræde. Thornams familie og omgangskreds var blandt de første,

der blev daguerreotyperet.

Det er derfor tænkeligt, at Thornam ikke kun er blevet valgt til at deltage i Galatheaekspeditionen, fordi han var en omhyggelig tegner, men også fordi han havde lidt fotoerfaring. Der er dog så meget omkring planlægningen og udvælgelsen af folk til netop denne ekspedition, der virker næsten tilfældig og uovervejnet. Kong Christian 8. var berømt for sine hurtige indfald og beslutninger, når det gjaldt hans store passion: naturvidenskaben.

Lige som ekspeditionens naturvidenskabelige deltagere (zoologer, botanikere og geologer og en maler) blev Thornam af Kgl. Videnskabernes Selskab udvalgt med meget kort varsel – ca. 2-3 uger før Galatheas afrejse.

Thornam fotograferede også på Nicobarerne, den tropiske ø-gruppe mellem Indien og Thailand, som Danmark i 90 år havde erklæret højhedsret over, og hvis indbyggere var negritoer og malayer. Brevet er dateret Bengalske Bugt. d. 1. marts 1846:

I denne havn (Nancoury) lå vi omtrent fjorten dage. Jeg gjorde nogle daguerreotypiforsøg, og fik nogle nicobarhytter. Portrætter fik jeg dog ingen af, da jeg ikke kunne få dem (de indfødte) til at sidde stille. Det er kedeligt med det apparat: der er et glas, som er ganske mat, så det er umuligt at få et rigtigt klart billede...

I et brev dateret Java-søen d. 21 april 1846, er daguerreotypi-forsøgene igen nævnt:

Jeg gjorde nogle forsøg i Penang, dels der, hvor vi boede, efter personer, dels i byen efter prospekter. De sidste blev de bedste, men var dog såvel som de første temmelig utydelige.

Det interesserede kineserne meget at se. En dag kom der to kinesere hjem til mig for at se apparatet. Den ene var den købmand, som skibet købte hos. Jeg tog hans portræt og forærede det til ham. Til gengæld forærede han mig to krukker syltetøj, en vifte og to bambusstokke. Og senere i brevet, skriver han fra Singapore:

Min vært var en franskmænd, en munter livlig og vakker mand, ganske det modsatte af en englænder. Han havde et daguerreotyp og daguerreotype-rede meget godt. Jeg arbejdede nogle gange sammen med ham, men mine daguerreotyper faldt rent igennem ved siden af hans. Han prøvede min apparat og erklærede, at det ikke var godt. Profes-

sor Behn tilbød mig da sit. Jeg skulle prøve det i Batavia....

Næste og sidste gang, apparatet omtales, er i et brev til moderen dateret Rio Janeiro d. 28 maj 1847 – altså over et år senere:

Ved daguerreotypien tjener jeg intet, da jeg allerede for længe siden har lagt den på hylden, thi billederne jeg tog, svarede efter min formening ikke til udgifterne derved, da jeg bestandig måtte have en mand med i land. Så havde jeg også uheld med den medhjælper, jeg skulle have. De to jeg fik i København blev straks taget fra mig. Den ene kom det famøse dampskib («Ganges», der blev indkøbt til Nicobar-ekspeditionen) den anden fik dr. Reinhardt (ekspeditionens danske zoolog) til preparator. Jeg fik da en ny, men da han havde lært noget, blev han underofficer, og jeg fik atter en anden, det blev altså noget kludder, så jeg blev ked af det og pakkede det med Billes samtykke ned i lasten.

De plader, jeg havde tilovers af mine egne, solgte jeg til en daguerreotypist og fik det godt betalt....

Galatheas daguerreotypi-apparat er måske det samme, der var medbragt på fregatten Bellonas togt til Sydamerika i 1840-41. Er det rigtigt, må det være det eksemplar, som Christian Tuxen Falbe købte til kong Christian 8. i 1839 – og dermed Danmarks første apparat.

Bellonas apparat kom tilsyneladende aldrig i brug. Det kan måske være et sammentræf, at Bellonas næstkommanderende, (og den udøvende chef på det meste af rejsen frem og tilbage til Sydamerika) og Galatheas enevældige chef begge var én og samme person: kammerherre, kaptajn Steen Andersen Bille, der på grund af til tider nærmest modvilje mod forskernes arbejde må bære sin del af ansvaret for, at den første danske videnskabelige ekspedition Jordan rundt kun gav et mådeligt udbytte i forhold til, hvad den kunne have gjort. Hertil kom, at en stor del af de hjembragte samlinger fra Galatheaekspeditionen på grund af nedskæringer og dansk/slesvig-holstenske/tyske stridigheder stod uåbnede i mange år – bl.a. på Zoologisk Museums lofter. Desværre har jeg ikke kunnet skaffe oplysninger om de fotografiske pladers skæbne. Thornams nulevende familie har aldrig hørt om eller set fotogra

plader, og har ingen oplysninger om hans fotografiske forsøg. En anden gåde er, hvor er de ca. 700 tegninger Thornam fremstillede under ekspeditionen er blevet af. Nogle få ligger på museerne og har været brugt i forbindelse med afhandlinger, men alle de fortællende skitser mangler. Det findes ingen originaltegninger i familiens eje, men fire skitser fra Singapore var for nylig under hammeren på en London-auktionshus.

En del af Thornams breve fra rejsen har været opbevaret af forskellige familiemedlemmer, og er nu samlet til udgivelse sammen med andre ekspeditionsdeltageres breve og dagbogsnotater og under redaktion af museumsinspektør Inge Schjellerup og Søren Koustrup.

Efter hjemkomsten arbejdede Thornam videre i mange år som kobberstikker (Flora Danica) og naturhistorisk tegner, bl.a. for Botanisk Institut og Zoologisk Museum. Og i livslangt samarbejde med Anders Sandøe Ørsted.

Christian Thornam blev 86 år – og var aktiv tegner til det sidste. Hans kone var i øvrigt i familie med Århus-fotografen og landskabsmaleren Andreas Fritz (1828-1906).

Den holstenske professor W.F.G. Behn, der deltog som zoolog på rejsen, havde ifølge Thornam også et daguerreotypi-apparat med. Men om Behns forsøg var mere vellykkede, er der ingen oplysninger om.

Behns medhjælper døde tidligt på rejsen, og Behn forlod ved ankomsten til Sydamerikas vestkyst ekspeditionen i skuffelse og vrede over Billes mangel på vilje til at lade Galathea anløbe interessante steder, hvor videnskabsmændene have mulighed for at gøre nye opdagelser.

Behn rejste tværs over Sydamerika og kom først hjem til Holsten ved Treårskrigen udbrud.

Men tog Behn plader og apparat med på den krævende muldyrekspektion tværs over Sydamerika? Eller blev de på Galathea og indgik i de 52 store kasser, som på grund af stridigheder og manglende økonomiske midler, fik lov at stå uåbnet i en år-række?

Behn blev leder af Det zoologiske Museum i Kiel, men har aldrig publiceret sine resultater og erindringer fra rejsen.

Det ville være lidt af en begivenhed, hvis man kunne finde nogle af disse første danske 'Jorden

Skriftprøve fra et af Thornams breve

De seneste måneder har bragt en række skriftlige kilder fra Galathea-ekspeditionen frem i lyset, bl.a. underofficeren Johan B. Bruuns dagbog, soldaten Søren O. Tobøls dagbog, fundet i USA, matros L. M. Madsens dagbog (han blev sammen med en lille dansk styrke efterladt på Nicobarerne), skibspræst Aleth Hansens delvis dagbog, samt en del breve sendt hjem til konen Caroline og overskibslæge Matthiessens dagbog.

I forvejen kendte vi bl.a. skibsdrengen Cornelius Schmidts dagbog. Desuden er der fremkommet en del etnografica m.m., hjembragt af besætningen. Yderligere materiale er under registrering.

*

rundt'-rejse-billeder. Det samme gælder, hvis nogle ligger inde med flere breve og notater fra enkelte andre ekspeditions-deltagere, men der findes givetvis mere. Når jeg siger det så optimistisk, skyldes det, at der inden for de sidste år er dukket par dagbøger op fra besætningsmedlemmer, så hvorfor skulle der ikke være flere blandt forfædres privatpapirer? Der er stadig over 200 af korvettens besætning, vi ikke kender breve eller andet skriftligt materiale fra. De fleste må have efterladt sig noget efter denne, deres livs rejse!

Indsamlet materiale vil, hvis det ønskes, efter brug blive overgivet til Nationalmuseets Etnografiske Afdeling, der i forbindelse med Galathea 3-ekspeditionen arbejder med et større forskningsprojekt. •

**Søren Koustrup, Stationsvej 22, DK 3520
Farum, Tlf. 44 95 17 77
koustrup@koustrupco.dk**

PETER MOST

Et visitkortalbum

Endnu engang dukker et lilleput-album (14x11 cm) frem af glemslen - denne gang er det Claus Eigtved-Neble, som på et loppemarked får øje på en kuriositet. Det viser sig, ved nærmere eftersyn, at de indsatte visitkortbilleder er optaget af fotograf Peter Most (1826-1900). Billederne forestiller for trinsvis hans søn Erik og enkelte familiemedlemmer. Første billede viser Erik på tur i barnevognen.

Det andet billede i albummet er den lille Erik og hans smukke mor, samt familiens hund. Moderen er iført en utrolig flot kjole, barnet bærer også kjole, det var almindeligt, selv om han er en dreng. Han ser lidt mut ud, men der var jo også en temmelig lang eksponeringstid i slutningen af 1860'erne. Så bliver Erik lidt større, dog stadig lidt mut. Det er imidlertid en usædvanlig opstilling for den tids fotografier af børn. Herefter ser vi Erik, sikkert på vej til sin første skoledag, tornyster på ryggen og skottehue - imellem benene ses nakkestøtten i brug, der må også her være tale om en længere eksponeringstid. Endnu et herligt billede af Erik på vej til karneval eller skolekomedie iført pludderbukser og fetz.

Man følger hans opvækst med et portræt af Erik, optaget ca. 1878, hvor den 16-17-årige er portrætteret. Et rigtigt godt billede af et ganske ungt menneske. Senere i livet går han militærvejen, først som menig, året efter er han steget i graderne og i 1897

er han yderligere avanceret.

Det sidste billede i albummet er fotograferet, efter at Peter Most har afsluttet sin fotografiske virksomhed. Erik Most har søgt en anden fotograf: Olaf Gjørup (1861-1936), som havde været elev af Peter Most.

En bibliografi

Peter Most har startet på flere ting i sin tilværelse: Akademi elev, billedskærer og snedker, men først i sit 32. leveår åbnede han et atelier i St. Kongensgade 26. Hvordan han har fået sin uddannelse som fotograf, findes der ingen oplysninger om, men selv de tidligste billeder, jeg har set, er ret perfekte.

Peter Most etablerede sig i 1858 og håndterede alle kendte former for kopiering, saltpapir osv., men det blev hurtigt visitkortbillederne, der tog overhånd, det blev mode med visitkortformatet!

I begyndelsen klæbde Peter Most sine visitkortbilleder op på ret tynd karton og prægede et meget smukt stort M i blindtryk i nederste hjørne af billedet, sikkert noget han havde set Felix Nadar i Paris gøre. Senere da de kraftige kartonner blev mode, kunne det ikke mere lade sig gøre. Egentlig ærgeligt for det er dejligt at få et af hans billeder i hånden, hvor man straks genkender ham på det flotte M. Peter Most fotograferede mange kendte skuespillere og kunstnere.

Det flotte M

PETER MOST'S

ATELIER

er flyttet til

Kjøbmagergade Nr. 18,
2den Sal.

Anders Tikjøbs ankomst til Københavns Toldbod

Samarbejdet med W. Schröder

Sammen med fotograf J.C.F. Wilhelm Schröder (1828-1886) åbnede han i 1865 et etablissement for indbrændte fotografier på porselæn og emalje. De var sandsynligvis de første, som startede denne produktion herhjemme, og indbrændingerne viste sig at være utrolig holdbare, man ser stadig gravsten med eksempler af disse billeder, dog mest i Syd- og Østeuropa, men også enkelte i Danmark. Fotograf Wilhelm Schröder var en omkringfarende person, Bjørn Ochsner kalder ham mekanikus, hvad det så indebærer. I 1854 åbnede Schröder et atelier for daguerreotypiering, efter at have deltaget i 3-års krigen i 1848, og i 1864 fotograferede han krigs- skuepladsen på Als for firmaet Georg E. Hansen, København. Han blev taget til fange af preusserne, men hurtigt frigivet. Samarbejdet med Peter Most blev imidlertid ganske kort. Senere samarbejdede han med bl.a. fotograf Jens Petersen (1829-1905).

Degnen Anders Tikjøb

I Illustreret Tidende fra 1861 finders en fortsat historie om degnen Anders Tikjøb's rejse fra Ebeltoft til hovedstaden. Anders Tikjøb er en ret lille person, men med en vis fylde, og han er let genkendelig på alle de illustrationer, der følger hvert afsnit af historien, det er selvfølgelig ikke fotografier, men meget flot xylograferede helsides billeder af hans oplevelser bl.a. på et sejlskib i stormvejr fra Ebeltoft til ankomsten ved Toldboden i København, på besøg hos bekendte i Nordsjælland, hvor han styrter ned af en skrænt osv. Som afslutning på historien bliver han fotograferet hos Peter Most. Fotografiet er gengivet i xylografi, som meget nøje har fulgt fotografiet, selv fotografens navn er under billedet gengivet i en oval.

Ved nærmere søgning viser det sig, at der både er skrevet en bog og et skuespil om Anders Tikjøbs oplevelser. I Illustreret Tidende underskrives historierne af Ivar, men i bogen står forfatteren angivet som Adolf Rosenkilde, en af den berømte familie

Albummets billeder.....

Anders Tikjøb i sine velmagtsdage

Rosenkilde. Senior var skuespiller ved Det kgl. Teater, en søn var fotograf, to andre børn var skuespillere, og Adolf Rosenkilde var både skuespiller og forfatter (se Objektiv nr.82/1998).

Adolf fik sit teaterstykke opført på teatre i København og senere i Århus, bearbejdet af Vilh. Østergaard - stykket blev opført hele 26 gange i 1906.

Historien var allerede i 1861 kommet som et 'særtryk'. Derefter blev den udgivet som bog gang på gang i mere end 60 år - både en svensk og engelsk udgave findes, også sangene fra stykket udgives på tryk med noder. Selv en lydbox er at finde på listen over udgivelser. I 1975 genoptrykker Wormianum (Skalks Forlag) et oplag i fotografisk tryk med alle billederne. Den historie har virkelig været populær.

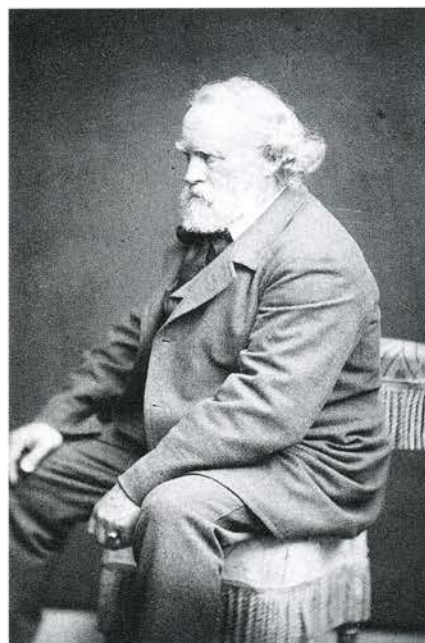
Det kgl. Bibliotek har originalbilledet, og der har Poul Rugaard Porse set, og moret sig over den pudsige skabning. Senere i anden anledning støder han på den lange følgeton om Anders Tikjøb i Illusreret Tidende 1861, og husker straks billedet fra Det kgl. Bibliotek.

I følgetonen undre Anders Tikjøbs kone sig da hun ser billedet, hvordan det er lykkedes fotografen at klemme hans ret udstående arme og ben ind på det lille billede, men hun udbryder: *Du er da meget pæner i virkeligheden fatter.*

Det var næppe Adolf Rosenkilde selv, der lagde krop til Anders Tikjøb på teatret. Pudsigt var det, at han i beretningen førte sin hovedperson til Peter Most's atelier, når hans broder var en god fotograf.

I min private samling af visitkortbilleder har jeg et enkelt Peter Most billede, som er lakeret med shellak, noget fotografer fandt på omkring 1862-63. Det lavede billederne op, ligesom man frisker farver i en sten op ved at gøre den våd.

I dag er billedet ret gult, og det er selvfølgelig lakken, der er gulnet. Andre af mine billeder er utrolig smukke, et enkelt ret komisk, det forestiller

Vilhelm Bissen

billedhuggeren Vilhelm Bissen. Han sidder som på et toilet, men jeg tror at Rodins Grubleren har været forbilledet, blot har det været for meget med hånden under kinden, så det er han sprunget over. Fotografen Peter Most lukkede sit atelier i 1897 og døde tre år senere. ●

Litteraturhenvisninger:

Weilbachs Kunstnerleksikon.

Ochsner, Bjørn: *Fotografer i og fra Danmark til og med år 1920.*

Den lille portrætkunst, artikel af B. Ochsner.

Illusreret Tidende, ca. 8 uger i 1861.

Objektiv nr.82/1998. S.28-33.

Tak til Claus E. Neble for lån af lilleputalbum.
Tak til Poul Ruggaard Porse for oplysninger og materiale.

MALTA

Et fotografisk 'Mekka'

Flemming Berendt

Mange danskere rejser hvert år sydpå. Spanien og Italien er steder, hvor de fleste søger hen, men den lille solskinsø Malta tiltrækker også mange solhungrende ferierejsende. For mig var der to ting, som ansporede til et besøg. Det ene var vor film-skribent Marguerite Engbergs begejstrede anbefaling som et historisk mål og Mette Perregaard's præsentation af bogen 'Solbilleder' – tidlige rejsebilleder suppleret med bl.a. H.C. Andersen's rejseskildringer. Rejsekufferten blev pakket, lidt research og E-Post var min ballast, og flyveturen kunne begynde.

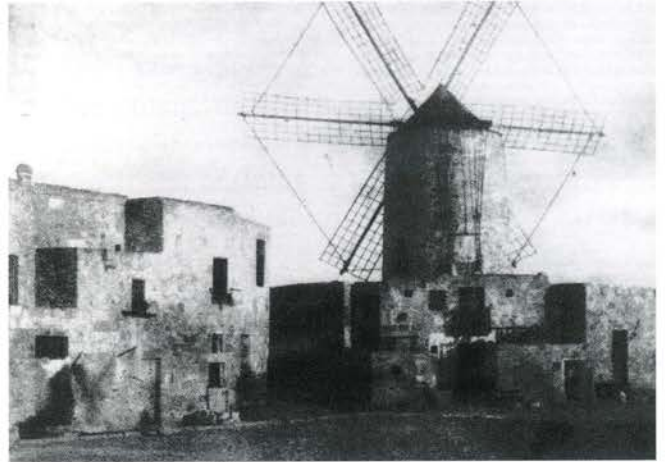
Malta

Den smukke ø, dens beliggenhed og historiske smeltedigel var i sig selv inspiration nok til at stille sig spørgsmålet: Hvad er der hændt fotohistorisk set på denne efterstræbte enklave i perioden umiddelbart efter fotografiets opfindelse i 1839. Det skulle vise sig, at det første daguerreotypi allerede blev fremvist på Malta i marts 1840 af den franske kunstner Horace Vernet (1789-1863). Vernet ankom den 6. marts 1840 pr. dampskib fra Ægypten via Constantinopel med sin franske rejsekamerat Frederic Goupil-Fesquet, hvis forlag i Paris var blandt de første til at lancere daguerreotypiet. Goupil-Fesquet var blevet forsynet med et daguerreotypikamera, mobilt mørkekammer samt tilhørende kemiske substanser. Hovedopgaven bestod i at 'aftage' middelhavlandenes arkitektur, monumentale bygninger og ruiner. Billederne skulle senere offentliggøres i bogen - *Excursions Daguerriennes: Vues et Monuments Les Plus Remarquables du Globe* der blev udgivet i 1842.

Deres besøg på Malta var ikke helt uproblematisk: De to fotografer blev sat i karantæne på halvøen Manoel på grund af en verserende epidemi. Det lykkedes dem alligevel at få lov til at demonstrere daguerreotypiprocessen for Maltas guvernør Sir Henry Bouverie, den franske konsul og en række prominente personer. De fremviste tillige en række daguerreotypier fra Ægypten bl.a. et billede af Cheops Pyramide 'aftaget' den 20. november 1839. Horace Vernet og Goupil-Fesquet forlod Malta den

29. marts 1840 ombord på damperen Le Rhames med kurs mod Rom. Ingen af de optagne daguerreotypier fra Malta blev imidlertid publiceret i Lerebours billedværk, muligvis er de blevet ødelagt under processen ved reproduktionen.

I de følgende år frem til 1845 besøgte et mindre antal fotografer Malta, tildels som portræt- og land-

C.R. Jones: Windmill Street, Valetta., 1845-46

skabsfotografer. I årene 1845-46 oprettede en walsliser fra Swansea i Sydwalet Calvert Richard Jones (1802-1877) et atelier på øen. Jones tilhørte en kunstnerfamilie, som havde bosat sig på øen. I England havde han haft kontakt med Fox Talbot og dennes fætter Christopher Talbot, af hvem han lærte sig at kalotypiere. De to fotografer samt fruer og døtre ialt 19 personer medbringende komplet fotoudstyr ankom til Malta 18. november 1845 ombord på skibet Caire direkte fra Marseilles.

Den 1. december sendte Jones et brev til Talbot, hvori han fortalte at det klare vejr med strålende sol er bedre end i England i juni måned. De optagne negativer blev sendt tilbage til Talbot for at blive fremkaldt i Reading, England. I de kommende fire måneder optog Jones mere end 100 kalotypier med sine to kameraer.

Når man i dag spadserer rundt i Vallettas snorlige gader, der af samtiden blev kaldt Europas første nye by, fornemmer man, hvorledes de fotografiske gæster er blevet betaget og overvældet af byens

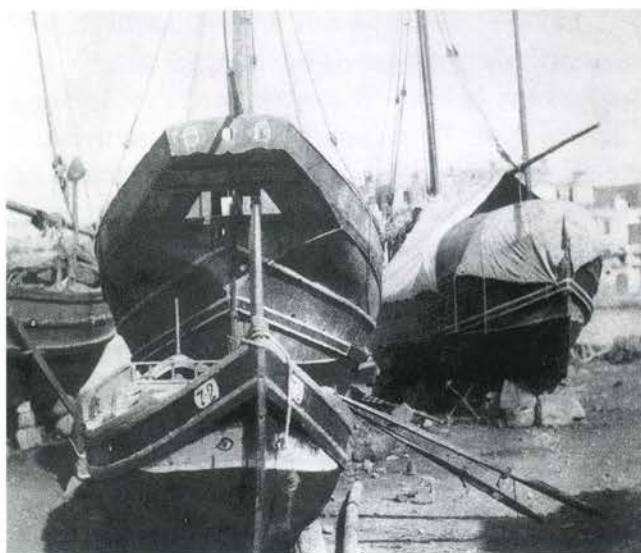

C.R. Jones: Tønder med vand, Valetta, 1845-46
Krauss samling.

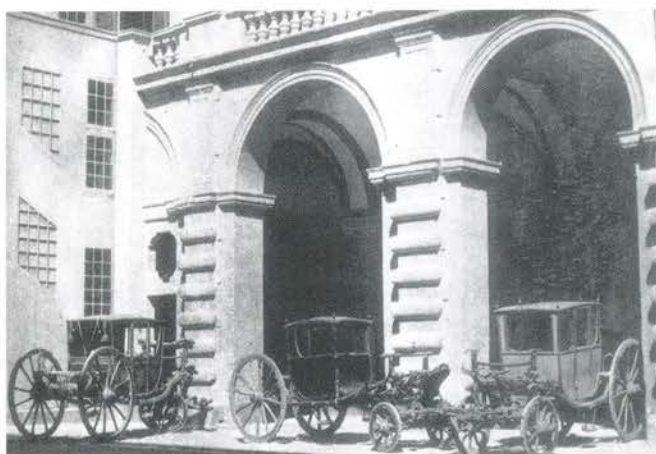
blankslidte trappegader, den smukke arkitektur, de små forretninger og boder med en statue på hvert eneste gadehjørne, et sandt under - her måtte der fotograferes. Hjemvendt til England fik Jones overtalt Fox Talbot til at fremstille et udvalg af billeder fra Malta-rejsen. På øen blev de markedsført af boghandler G. Muier i Valletta. En række af de smukke billeder har overlevet og præsenteres her for første gang i Danmark.

Størstedelen af billederne befinder sig på National Museum of Photography, Film and Television, i Bradford. 35 billeder af familien Talbot kan ses i Fox Talbot Museum, Lacock, England.

I 1988 blev et større antal billeder bortauktioneret i New York for et svimlende beløb.

C.R. Jones: Vinslibe 1845-46. Kraus samling

C.R. Jones: Karetfremvisning
Krauss samling.

Kollodiumtiden

Det havde hidtil ikke været muligt at optage særlig gode fotografier i øens mange kirker, paladser, offentlige og almindelige huse på grund af manglende lys. De fleste bygninger var konstrueret til at holde varmen ude. Enten fik fotografiene overstråling eller også var de for mørke, men i takt med objektivernes øgede lysstyrke og kollodiumpladernes øgede lysfølsomhed begyndte fotograferne mere og mere at interessere sig for de talrige kunstneriske motiver, som kunstnerne havde frembragt, og som var repræsenteret i Valletta.

Leandro Preziosi (1820-1869)

Den første, som etablerede et professionelt atelier, var malteseren Leandro Preziosi i byen Floriana. Hans kundekreds var primært overklassen og de britiske koloniembedsmænd. Preziosi var også en fin billedkunstner med akvarelbilleder som speciale. Sin uddannelse som daguerreotypist og kalotypist havde han erhvervet sammen med sin broder grev Amadeo Preziosi i Paris, hvor læremesteren var den berømte Lemaître (1790-1870). Atelieret i Floriana blev en stor succes med fem ansatte assistenter. Preziosi var en virtuos portrætfotograf, som forstod poseringens ædle kunst – billederne virker utvungne, naturlige og personerne optræder afslappet, hvilket ikke altid var tilfældet i den periode.

James Robertson (1813-1888)

8 dages ophold på den ellers lille ø kan godt give ømme fødder, når jagten går ud på at spore fotografier og informationer om Maltas fotografiske fortid. Men efterhånden som dagene gik, begyndte tingene at dukke frem af arkiver og biblioteker.

En af de mere interessante fotografiske skikkelser er englænderen James Robertson. Robertson var gravør ved Den kongelige Mønt i London og

kunstner var han bekendt med flere dicipliner hvoraf den sidste hed fotografi, som begyndte i 1850 érne.

Hans første publikation hed: *The Photographic Views of Constantinopel* med 20 fotografier. Det næste album hed: *Photographic Views of the Antiquities of Athens, Corinth, Aegina* publiceret i henholdsvis 1853 og 1854. James Robertson begav sig tillige i 1855 til Krim for at optage reportagebilleder fra slagmarken.

Hjemvendt til London planlagde Robertson en udstilling i Photographic Society of London, hvor man fra december 1856 kunne opleve en række fremragende billeder, en anmelder skrev:

Mr. Robertson's fotografier fra Malta udstråler en streng lokal karakter, fyldt med hede og lys. Især Strada Vescovo's specielle hårde skygger, fornemmelsen af den kraftige hede: de udbyggede vinduesrum i træ virker som et fængsel hvis bryst skriger efter luft.

James Robertson var en fremragende fotograf, som altid havde for øje, at lokalbefolkningen var nærværende på hans prospektbilleder. Panorafotografens teknik og hans blik for perspektivets særlige virkning mestrede han ypperligt. Kalotypi, albumin og kollodiumoptagelser var Robertson's arbejdsgrundlag. Sidst i 1860'erne opgiver han fotograferingen, forlader Den kgl. Mønt i 1881 og dør

*J. Robertson: HMS Conqueror og HMS Duke of Wellington i den store havn, 1856
Windsor samling.*

i Yokohama, hvor han havde bosat sig med sin japanske hustru.

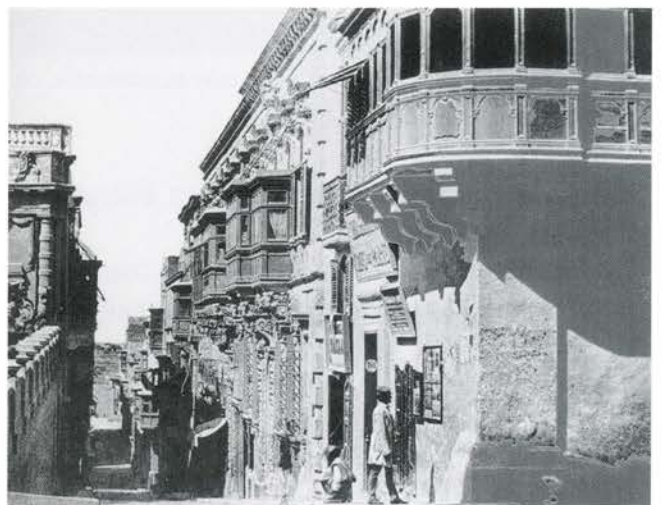
Visitkortbilleder

Efterhånden som visitkort-dillen ruller hen over Europa, når den også til den lille ø i Middelhavet. Fotograferne blev hurtigt klar over, at her var der et lukrativt marked. Foruden Malta's egne indbyggere var der udstationeret en større engelsk flåde-

*J. Robertson: Valetta set fra fort Manoel, 1856
Windsor samling.*

styrke samt enheder af den koloniale besættelse. En af de første fotografer, som etablerede stationært atelier, var englænderen James Conroy. I midten af 1850'erne åbnede han sit atelier for ambrotypifotografering og da kollodiumprocessen blev en realitet – fremstod visitkortbilledet. Con-

*J. Robertson: Ærkebiskoppens gade, Valetta, 1854
Harker samling.*

roy bosatte sig i april 1861 i en lille by øst for Valetta. Området var beboet af mange velhavere, men i 1864 flyttede han ind til selve Valetta, hvor mulighederne for en større kundekreds var til stede. Mange engelske sømænd er blevet foreviget i

visitkortformat, og billederne kan man i dag finde på de store loppemarkeder i London og andre engelske byer.

Francis Frith (1822-1898)

Et medfødt talent, energisk, ambitiøs, kombineret med stort forretningstalent blev denne engelske gentleman den helt store ekspedition- og rejse- fotograf i perioden 1856-57. I disse år gennemfotograferede han Ægypten og Palæstina. De mange optagelser på glasplader blev fremkaldt, skyllet og fikseret i dybe gravkamre eller kældre, et ikke helt ufarligt arbejde.

Det store antal billeder, deriblandt stereoskopiske optagelser, blev sendt tilbage til England, hvor hans kompagnon James S. Virtue sammensatte

Borg & Micallef: Tigné med Ponsonby monumentet, ca. 1860

billederne i albums og forfattede en instruktiv og interessant tekst.

Hos firmaet Negreti & Zambra, som lancerede et utal af stereoskopiske billedserier, forvaltede man optagelserne fra de eksotiske områder: Syrien, Libanon, Nubien og Sinaiørkenen. Francis Frith var meget omhyggelig med at signere og beskrive optagelserne i mindste detaljer, hvilket har haft stor betydning for registrering i eftertiden.

Frank Mason Good

I 1871 og 1872 rejste en af Francis Frith's ansatte fotografer til den historiske og spændende ø. Opgaven lød på fotografering af arkitektur og landskabsbilleder, som kunne indkæbes og sælges i album, et af Francis Frith's specialer. Fotografen hed Frank M. Good og var kemikaliefabrikant i London, men også en begejstret fotograf. Han foretog fire rejser til Mellemøsten, hvoraf den fjer-

de tur gik til G. Sommer: *St. Michael bastionen med sin vindmølle, 1870* Malta i årene 1871-72. Det blev til en perlerække af smukke prospektbilleder i tidens ånd.

Optagelserne blev gjort på 30x50 og 50x60 cm glasplader gydet med kollodium. Da salget af disse smukke album gik strygende, oprettede Frith's sit eget firma *Photographic Printing and Publishing Compagny i Reigate, Surrey*. Billedforlaget lukkede først i 1970 (!)

Francis Frith's enorme arkiv på mere end 300.000 enheder befinder sig i arkivet Andover, Hampshire i England. Samlingen er i dag tilgængelig på mi-

F. Frith: *Porta Reale, i baggrunden Valetta, 1869*
Ganado samling.

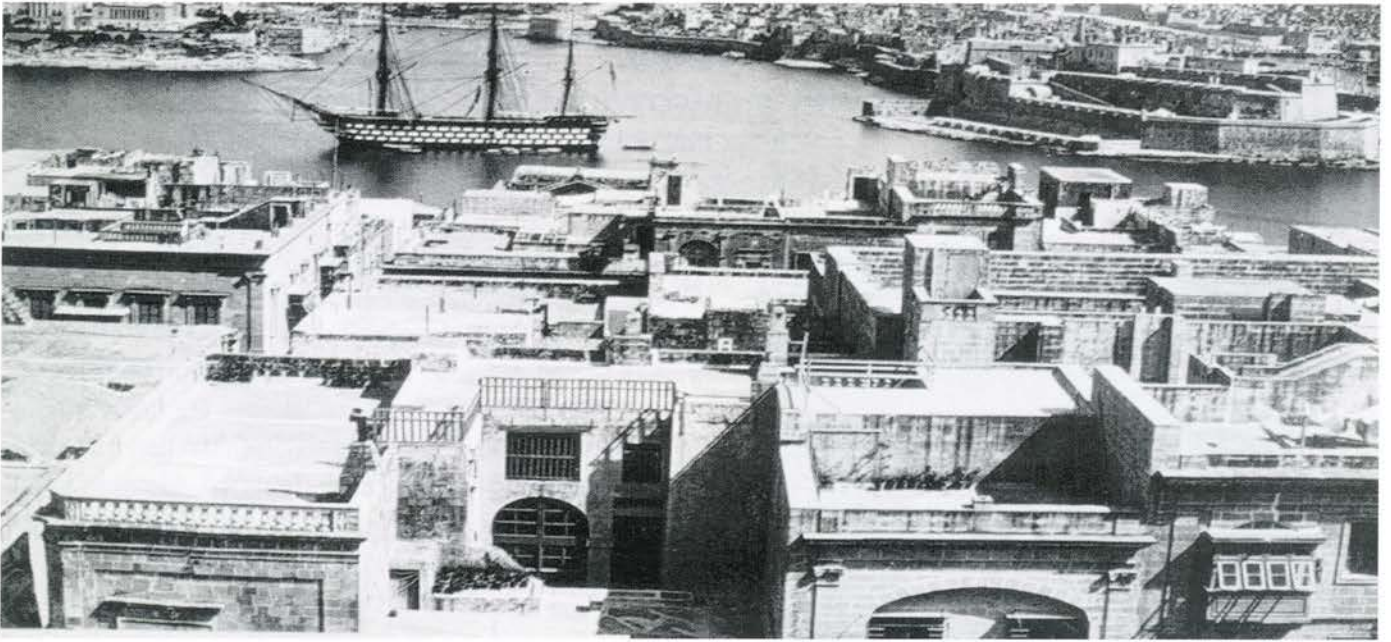
krofilm.

Den beskedne 'jagt' på solbilleder har ikke været forgæves, at opleve et glimt af den fjerne fortid på en af Middelhavets smukkeste øer er netop, det som skaber og tilfredsstiller behovet for at se gam-

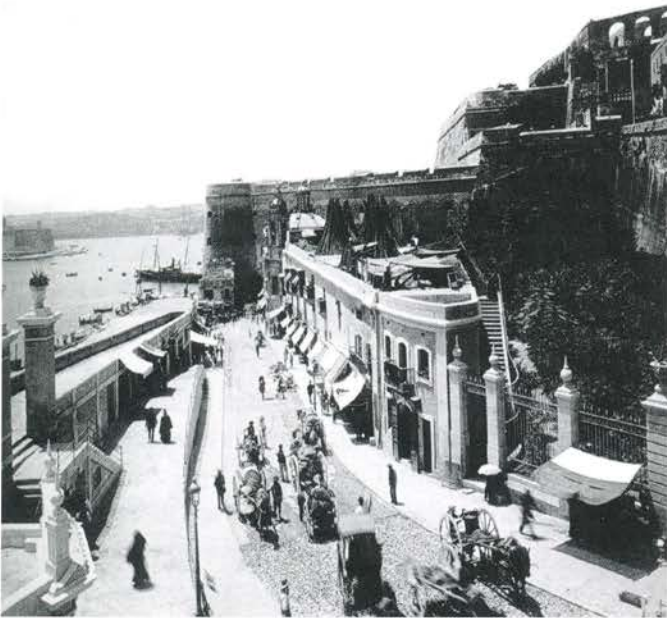

G.Sommer: *St. Michaels bastion med sin vindmølle, 1870*
Sigerts samling.

le billeder. Det er så og sige umuligt at erhverve

*G. Sommer: HMS Marlborough udenfor fort St. Angelo, 1870-73
Siegert samling.*

*S.L. Cassar: Fiskemarkedet i Valetta ca. 1920
Bonello samling.*

sig gamle fotografier hos antikvitethandlere. De ældste daguerreotypier må ikke udføres af republikken. Den eneste mulighed er at et mindre antal motiver er fremstillet som postkort i en en ikke alt for god kvalitet. På hovedbiblioteket i Valetta er der adgang, for at se, efter aftale den ægte 'vare'.

*H. Agius: Santa Lucia gaden, ca. 1868
Harker samling.*

Den historiske ø beriger desuden med oplevelser, som omfatter hele den vestlige civilisations vugge. ●

DREJ & SE – FILM

DANSKE FILMFOTOGRAFER

Julius Folkmann

Marguerite Engberg

Julius Folkmann

Genrefotograf

Julius Folkmann (1864-1948) dansk filmfotograf. Julius Folkmann blev oprindeligt uddannet som kunstmaler og opnåede i 1890 at udstille på Charlottenborg i København. To år tidligere havde han grundlagt et fotografisk atelier i København. I 1894 flyttede han til Odense, hvor han især arbejdede med genre- og landskabsfotografier. Hans fotografier vandt snart stor udbredelse og blev bl.a. reproduceret i forskellige tidsskrifter som Frem, Illustreret Tidende, Hver 8. Dag, Illustreret Familie Journal og det tyske tidsskrift Die Woche. I 1910 vendte han tilbage til København og blev snart en efterspurgt portrætfotograf. Blandt hans kendeste portrætter fra den tidlige tid er et af Asta Nielsen, taget i 1911 og trykt i teaterbladet Masken, i forbindelse med et interview med hende. I 1910 blev han medlem af Dansk Fotografisk Forening og i 1912 blev han foreningens formand. Fra 1911-1913 havde han sit fotografiske atelier på Frederiksberggade

1, fjerde sal, i den bygning hvor filmfabrikken Danmark i stueetagen i 1911 indviede sin biograf, der fik navnet Victoriateatret. Fra 1911-1913 arbejdede han – ved siden af at arbejde som portrætfotograf, som filmfotograf for filmselskabet Danmark i sommermånederne. I 1914, da Filmfabrikken Danmark indskrænkede og solgte sit atelier på Almevej i Hellerup, overtog det hans lokaler på Frederiksberggade, og han flyttede selv et andet sted hen.

Filmfotograf

Folkmann var kameramand på fire spillefilm og et lille divertissement. Men desværre er så godt som alle disse film, han arbejdede på forsvundet. Der er kun bevaret ca. fem minutter af hans sidste film: De Dødes Ø., for kort til at man får et indtryk af hans evner. Derimod findes der mange fotografier fra optagelserne af de forskellige film, han arbejdede på. Han er let at genkende på disse fotografier, for han gik altid med en panamahat på hovedet. Den første film, som Julius Folkmann var kameramand på hed De Fire. Den var instrueret af balletdanseren Gustav Uhlendorff, og de medvirkende var fire dansere fra Den kongelige Ballet. Efter sigende var det nærmest et divertissement eller tableau vivant. Optagelserne fandt for størsteparten sted i Frederiksberg Have og Fredensborg Slotspark. Folkmanns erfaringer som genrefotograf af landskaber kom ham derfor til nytte i dette arbejde. Filmen havde premiere den 14. december 1911. Den fik betegnelsen: En rokokkokomedie i 2 akter efter Holbergske Motiver.

Efter filmen De Fire engagerede Vilhelm Glückstadt – en af direktørerne på Filmfabrikken Danmark – ham som kameramand på en spillefilm. Det drejede sig om en filmatisering af Gustav Wiedes roman Slægten. Glückstadt var selv instruktør på denne film. Om Folkmanns indsats skriver Glückstadt i teatertidsskriftet Masken følgende: *Til at optage Billedet (det vil sige filmen M.E.) havde jeg Julius Folkmann, vel nok vor største Kunstner eller Trolldmand indenfor Genrefotografiet.* Filmens premiere fandt sted den 2. december 1912 i Victoriater

atret, selskabets egen biograf. Den næste film som Glückstadt instruerede med Folkmann som fotograf hed: Det Blaa Blod. Begge disse film var ærgerrige arbejder, hvor Filmfabrikken Danmark forsøgte at hamle op med konkurrenten Nordisk Films Kompagni. Men de havde ikke heldet med sig, og deres film blev trods de store anstrengelser ikke rigtige succeser. Glückstadt tredje film med Folkmann hed Haanden der Griber. Det var et psykologisk drama om en rigmand, der var kleptomane. Han blev spillet med stor indlevelsessevne af Valdemar Møller. Rigmanden, Lord Clewe hed han, endte med at begå selvmord ved at klatre op i en skorsten, som han vidste skulle sprænges i luften. I filmens sidste scene ser man hans hånd, der krampagtigt griber fat i nogle nedstyrtende mubrokker. Heller ikke denne film blev en succes. Den fjerde og sidste film, som Julius Folkmann fotograferede var De Dødes Ø. Filmens udgangspunkt var Böcklins berømte malerier. Især denne film ville man gerne have set, for det var yderst usædvanligt på det tidspunkt at tage malerier som udgangspunkt for en film. De Dødes Ø, handler om en ung fyrste, grev Lido, der ejer en villa ved havet, jævnfør Böcklins berømte maleri – og en ø, kaldet de dødes ø. Fyrsten øder alt væk, bliver syg og i en række febersyner ser han nogle af den store malers skønneste og mest fantasifulde billeder, som der står i anmeldelsen. Fofatteren Palle Rosenkrantz, der havde skrevet filmens manuskript havde en lang artikel om filmen i Masken, hvori han ender med at skrive: *Hele Böcklin Filmen er optaget af fotograf Julius Folkmann personlig.* Når han i sin artikel nævner filmens fotograf ved navn, fortæller det noget om den anseelse, som Folkmann nød, og som Rosenkrantz derfor gerne ville understrege. For det var dengang ikke skik og brug, at man i en artikel om en film nævnte fotografen ved navn. Filmens premiere fandt sted den 24. oktober 1913.

Ved dens fremkomst blev den i Politiken anmeldt af Helge Wamberg. Han var meget forbeholden i sin kritik, men havde dog rosende ord til overs for Folkmann, om hvis indsats han skrev: *Glimrende fotograferet, det skal siges.*

I det hele taget høstede Filmfabrikken Danmark megen ros for fotograferingen af deres film i internationale filmtidsskrifter. F.eks. skriver det amerikanske tidsskrift The Blocope i sit nummer den 21. maj 1914 om fotograferingen: *Photographic beauty*

has been a distinguishing feature of Danish productions for some time and the Danmark Company in particular seems to have developed this side of the picture play to the farthest limits yet reached.

Det er trist, at der så godt som intet er bevaret af Folkmanns kamerarbejde. Men man må som optimistisk filmhistoriker håbe, at der en dag dukker en eller flere film op, som han har fotograferet. ●

Brødrene Lumières firmasymbol var en hane, her skåret i en ædel træsort og anbragt på gelænderet i deres private villa i Lyon. I dag huser det Lumière-museet. Foto: FB

Imellem drøm og kundskab

Jannie Uhre Mogensen

I Rødby på Lolland fandt studiefotografen Th. Rask Hasle i 1900 grobund for et rigt visuelt idéflor, som både greb tilbage om det 19. århundredes romantiske skønheds- og uskyldsdyrkelse og favnede det nye århundredes tekniske fremskridt. Og så var hun bare helt almindelig atelierfotograf.

Mens København havde den metropolitanske of-fentligheds opmærksomhed, gik livet i provinsen sin jævne gang. På Lolland var en skovl stadig en skovl, og en roe i allerhøjeste grad en roe. Men når der rigtig skulle fråsdes kunne godtfolk snildt finde på at trække i det bedste tøj og gå til fotografen. I Rødby kunne man fra 1903 gå til Th. Rask Hasle. Bag de tvekønnede initialer gemte der sig ikke en Thorvald eller en Thomas, men en Theodora; en dybt religiøs frøken med sygekassebriller, fornemme forbindelser og en udpræget sans for det æstetiske. En kvinde med stort politisk og filantropisk engagement, og en elskelig natur som afspejles i hendes romantiske, nærmest naivistiske, kunstneriske levn; fotografiske såvel som maleriske. Blandt familie og venner var hun slet og ret tante Dora.

Fotograf

Lad det være ægt med det samme: Theodora Rask Hasles virke som fotograf var hverken unikt eller historisk bemærkelsesværdigt. Hendes visitkort og kabinetsfotografier ligner de fleste andre fra den tid, hendes blomster-akvareller er udført med sirlig præcision og uden det store kunstneriske særpræg. Hendes rejsedagbog fra turen til Italien i 1921 er udført med borgerlig, nærmest victoriansk, pertentlighed, og dens charme ligger snarere i udførelsens omhu end i observationernes særkende. Vigtigheden i beskrivelsen af hendes livsværk består snarere i hendes repræsentativitet for en stor gruppe af tidens fotografer, som nok havde dygtige tekniske evner indenfor både æstetikken og teknikken, men som aldrig rigtig nåede at hæve sig til de luftlag, som vedbliver i atmosfæren længe efter historien har begravet alt andet end sammenhængen. Med det repræsentative som udgangspunkt kan det alligevel betale sig at dvæle lidt ved hendes historie, skrevet på basis af hendes liv og levned, som hun

har efterladt.

Det begynder med, at man ganske uforvarende falder over et fotografi med signaturen 'Th. Rask Hasle, Rødby' – og tænker: hvem? hvad? hvor? Man kommer til et lokalhistorisk arkiv i et helt andet ærinde, og ender med at bruge adskillige ubemærkede timer på at opklare et mysterium, der kun er et mysterium, fordi man ikke vidste noget om det i forvejen. Og fordi man undres. Jagten på kildemateriale sætter ind i det øjeblik, nysgerrigheden er vakt. Rødby er i dag en af de fattigste kommuner i Danmark, men store liebhavervillaer fra omkring århundredskiftet, ikke alle så kønne i betrækket længere, omkranser byen på nordøstsiden mod Maribo. Trods deres lurvede patina vidner det forfinede knejseri om dengang de havde noget at ha' det i. Dengang småbønderne solgte jorden dyrt til de større gårdejere og brugte den nye formue på at bo fint lige udenfor sognegrænsen. Dengang sygeplejerske og skolelærere var de 'pænere' kvindehverd, og en frøken med egen formue og selvstændig økonomi skulle være meget præsentabel for ikke at ryge direkte på måsen i sladderdammen. Hvor bankbestyreren havde den mest respekterede vom i sognet, og ingen sagde 'du' til købmanden. Og meget, meget længe før der var noget der hed en teen-ager med et digitalkamera med 256 megabyte memory card.

Hvad arkivet afslørede

I Rødby Lokalhistorisk Arkivs navnekartotek kan man slå op under Rask Hasle, og frem kommer en lille kronologi over fotografen Theodoras liv. Kronologien tegner et grovkornet billede af en aktiv selvstændigt erhvervsdrivende kvinde med lokalpolitisk engagement. I et ringbind med gamle fotografier på arkivet findes et gruppefotografi – angiveligt fra trediverne – af et 'Fødselsdagselskab hos frk. Rask Hasle'.

Fødselsdagsselsabet RH nr. 3 fra venstre

Tekstmærkatet under fotografiet udpeger nr. 3 sidende fra venstre som frk. Rask Hasle selv. Selskabet er nydeligt shinet op, ingen er i helt billige rober, men stemningen er afslappet og smilene virker ægte. Ud fra kronologien i navnekartoteket læses, at frøkenen, ifølge bogen 'Huse i Rødby', har boet på Østergade 15 i Rødby fra 1910 til 1943, 'hvor Lollands Spare- og Lånekasse, Rødby, overtog ejendommen'.

Den buttede hjørnebygning

Et hurtigt analogt kig på pladsen overfor det gamle rådhus i Rødby afslører, at ejendommen ikke længere findes. Men det gør et billede af den – i et andet ringbind på lokalarkivets spækkede hylder. Fotografiet viser en lav, buttet hjørnebygning med små tagvinduer på den flade førstesal. Fotografiet er fra sparekassens tid; hvor Th. Rask Hasle har haft sit atelier, og hvor hun har haft sine personlige gemaker, må blive ved gætteriet.

Hvad så nu? En venlig og hjælpsom arkivansvarlig hiver et par gamle fotoalbums frem fra boksen. De er fra en velhavergård i området, som Rask Hasle blandt andre fotografer forsynede med carte-de-visite og kabinetsfotografier. Her ses atelieret inde fra. Baggrunden og møbelinterieuret er nydeligt, holdt i pastelfarver, og det samme på stort set alle billeder. I næste nu har den arkivansvarlige fundet

en menighedsrådserklæring pr. 26. november 1930 med Rask Hasles underskrift, og et telefonnummer på en nulevende slægtning, Rask Hasles kusines sønnesøn. Det viser sig, at hun i en kort periode boede i hans barndomshjem, og det kan være han kan huske noget om hende. Ad snørklede veje, med hjælp fra en arkivar, en perifer slægtning og Bjørn Ochsners trofaste Fotografer i og fra Danmark, fremtoner på en formiddag og en eftermiddag et falmet billede af en lokal kvindelig fotograf i Rødby omkring århundredeskiftet.

Theodora Sophie Rask Hasle var datter af proprietær Frants Sofus Hasle og hustruen Feodora Rask en brordatter til den berømte sprogforsker Rasmus Rask. Hun blev født den 25. april 1876 på Enggård i Astrup i Vendsyssel, men flyttede – uvist hvornår, og uvist af hvilke årsager – til Nakskov på Lolland, hvor hun kom i lære hos fotograf Rasmus Pedersen Adrian i Søndergade. I 1900, 24 år gammel og færdiguddannet, flyttede hun til Rødby for at arbejde som fotograf for hans bror, Peder Pedersen Adrian. Det blev denne Adrians forretning og kundekreds Th. Rask Hasle skulle overtage efter blot tre år i Rødby. Den 1. april 1903 åbnede P.P. Adrian nyt atelier i Stubbekøbing, og den nye kvindelige ejer af Rødby-atelieret kunne sætte sit eget stempel på produktionen: 'Th. Rask Hasle, P.P. Adrians eftl., Rødby'.

I løbet af sine 44 år som fotograf i Rødby satte Theodora Rask Hasle sit præg på byens kulturliv såvel som det politiske liv. Som fotograf var hendes største erhvervs-politiske bedrift at være medstifter af Dansk Fotografisk Forenings kredsafdeling for Lolland-Falster, stiftet den 13. februar 1908. Men også socialpolitisk engagerede hun sig i nærsamfundet. Fra 1913 til 1921 var hun medlem af bestyrelsen for Dansk Kvindesamfund, en organisation som blev stiftet i 1871 af Matilde og Frederik Bajer og hvis mærkesager var bedre uddannelse og stemmeret for kvinder. I 1925 var hun medlem af Rødbys byråd, valgt ved personlige stemmer som repræsentant for Dansk Kvindesamfund. Hun var medlem af fattigudvalget og vandværksudvalget, og formand for sygehuset, gadeudvalget og kloakudvalget. Og menighedsrådet.

For en professionel, selvstændigt erhvervsdrivende kvinde som Theodora Rask Hasle, kunne ægteskab have betydet større personlig og økonomisk sikker-

hed, men efter datidens normer også et afkald på karrieren. Hun blev aldrig gift, og stod registreret som ugift kvinde på adressen i Østergade i alle de år, hun fotograferede der. Det forhindrede hende ikke i at efterlade sig arvinger. I begyndelsen af 1930'erne fik hun en plejesøn; en familie i byen blev ilde stedt, og et af børnene blev anbragt hos Theodora Rask Hasle. Som ugift, selvforsørgende erhvervsdrivende huserede hun dog som en skikkelse i egen ret og stand blandt Rødbys finere borgerskab. Ved det fotograferede fødselsdagsselskab kunne hun således notere både en overlærer, en ingeniør, en sagfører, en købmand, en politiformand og en fru bankbestyrer på gæstelisten.

Omkring årsskiftet 1943-44 fik hun en hjerneblødning, og følgen blev en halvsides lammelse. Venstre side var ubrugelig, og hun måtte køres rundt i 'gammeldags' kørestol. Efter et sygehusophold blev hun taget under familiens vinger. Hendes kusines søn og hans familie som boede på Lolland, tog hende i pleje først på året 1944, og hun boede hos dem til sin død i februar 1947. Efter hendes død forsøgte plejesønnen at føre forretningen videre, men han endte med at køre den i sæk.

De visuelle levn, som Theodora Rask Hasle har efterladt sig, er umiddelbart begrænset til hendes fotografier, som dukker op rundt omkring i de gamle fotoalbums på Lolland-Falster, samt de malerier og skitsebøger, som er i familiens eje. Malerierne er typiske guldalderinspirerede 'hist-hvor-vejen-slår en-

bugt'-vuer, med stråttækte bindingsværkshuse, vilde blomster og blødt lys. Skitsebøgerne bugner af blomsterstudier med fotografisk detaljerighed. Stilen er nostalgisk i nutidens øjne, men med en sans for farver og detaljer, som vidner om en høj agtelse for tålmodig teknisk sans udi det æstetiske.

Carte-de-visite- og kabinetsfotografierne følger tidens kompositionelle tendens. Helfigurportrætterne er arrangeret over en vertikal midterakse med figuren placeret nøjagtigt i midten og med et tværsnit der løber diagonalt fra nedentil det modsatte øvre hjørne – typisk balanceret af let skrå siddestilling og et møbel. Et gennemgående element er den lyse ny-rokoko stol med front bortvendt fra figuren, som støtter hånden mod ryglænet og således skaber en linje med skæringspunkt igennem ryglænet og det forreste stoleben. En luftig opstilling, som danner et energifelt, der ledes fra figuren ud af billedet. I portrætter af grupper gør den samme balance sig gældende. Opstillingerne er nydeligt organiseret, således at en tværgående symmetri opnås uden at figurerne virker stive eller anspændte. Hvis personerne på billederne udstråler andet end stolthed er det en let generthed blandet med noget så sjældent som liflighed.

Det er en lys periode Theodora Rask Hasle har fotograferet. I verdenskrig udspillede sig måske nok indenfor nær geografisk rækkevidde, men det kunne ikke fordunkle den individuelle tro på den demokratiske proces, fremskridtet og sammenholdets

styrke. Flere og flere uddannelser blev åbnet for kvinder og ved vedtagelsen af den nye grundlov i 1915 fik kvinder stemmeret. Dansk Kvindesamfund havde en stor del af æren for dette. Som Theodora Rask Hasles eksempel viser, var det ikke kun i hovedstaden en enlig svale kunne bryste sig med en svanes vingefang. Også i små provinsbyer som Rødby florerede fremtidsoptimismen sideløbende med foreningsdannelsen og det socialpolitiske initiativ. Selvom der ikke umiddelbart gemmer sig noget politisk budskab i Th. Rask Hasles fotografiske levn, er hendes position i lokalsamfundet et udsagn om tidens muligheder for social mobilitet og en tro på nuets potentiale. For hvad er vel en fotograf hvis

BILLEDGRUPPEN

Mødedatoer 18/5 – 2006

Østerbrohuset – Århusgade 103, København Ø

Mødetid kl. 19:30

Torsdag 18. maj.

'Ordensmesteren' sørger for den aftalte procedure for aftenens forløb.

Emnet er: **royale billeder.**

Man bedes medtage billeder eller billedværker der indeholder kongelige, fyrstelige og adelige billeder. De enkelte værker præsenteres for de fremmødte.

Der byttes og handles fotografier

*

EFTERLYSNING!

Hvem er i besiddelse af originalfotografier optaget af danske fotoamatører (pictorialister) fra perioden omkring år 1900?

Fhv. museumsinspektør på Frederiksborg Slot, mag. art. og cand.mag. Tove Thage arbejder på en bog om amatør- og professionelle pictorialister fra perioden 1890'erne og frem til 1920, hvor den sidste store pictorialistudstilling afholdtes i København.

En del af fotografierne var professionelle, men virkede også sammen med de seriøse fotoamatører i f.eks. Københavns Fotografiske Amatørklub.

Andre i korresponderende Provinsmappeklubber i henholdsvis Århus, Odense og Ålborg.

Måske var det en idé at gå på jagt i jeres samling!

Hvis du støder på navne der figurerer i nedennævnte liste er Tove Thage klar ved telefonen:

4826-8702, mobil: 5188-7022 eller redaktionen: 4919-2299.

Fotografierne vil blive affotograferet og behandlet med professionel omhu. (send aldrig originalbilleder med posten).

Danske pictorialister/Billedspor
Professionelle og seriøse amatør-

Fotografer:

Albert, Leopold

Andresen, T.H.

Bang, Niels Chr.

Banhøj M.

Bente Herman (Jonals & co)

Bendix, E. (?)

Bentzon, P.G.K.

Benzen, Fritz
Benzon, Otto
Berthelsen, Chr.
Bloch, Aage
Bloch, Victor M.
Bonnesen, Sigurd
Brodersen, C.J.
Brusendorff, H.H.
Bog-Jensen, O.
Carl, Hans P.
Christensen, Roar
Cohn, Otto (sejlsport)
Cramer, Hans Billeskov J.
Duckert, Axel
Duxkert, Ditlev
Ellfelt, Peter
Elleby

Fischer, Niels Adam
Folkmann, Jukius
Frederiksen, Carl
Gad, Franciska
Giessing, Th.
Goldschmidt, S.
Halkier, Peder Vestergaard
Hamburger, Chr.
Hammer, Dan
Hansen, Valdemar
Hedegaard, Valdemar
Hedegaard, O.
Hein-Jensen, Martin
Helmer, Frode (vandmøller)
Hendriksen, Knud
Herbst, Vilh.
G, Ejnar
Hind, Axel
(M. Ronnow, Jenny Lind)
Hoppe, J.
Juncker-Jensen, S.
Junker, Aage
Jørgensen, Chr. (H. Lønborg)
Jørgensen, Karl (Odense)
Jørgensen, Otto (Aalborg)
Kehlet, Ingeborg
Kehlet, Reimert
Klötzl, Karl
Lange, Bendix
Laurberg, Julie
Levin-Hansen, S
Th. Andresen
Lisberg, P.E.
Lindgaard, Jens
Lorenzen, Fritz
Lorenzen, G.
Lorenzen, P.
Lund, William
Lundsteen, H. Peter
(Ancher og Kroyer)
Lütken, Johanne
Lønborg, Harald
Melchior, Carl
Melchior, Louise
Meldahl, Julie
Mynster, E.H.
Møller, Julius

Olsen, F.A.
Olsen Margrethe

SAA STOR ER ELSE BLEVET

Sigvart Werner

Elleby

Th. Andresen

Hans Waago

Parsberg, Rosa Metz
 Poulsen, Axel
 Reitzel, C.A.
 Riise, Frederik
 Rom, H.
 Rosenberg, Ludvig
 Rubow, Carl (fugle)
 Rønnow, Julie
 Schou, Louis
 Schyberg, Robert
 Smidth, Carl
 Stark, Johan F. Vilhelm
 Stockholm, J.
 Sørensen, Th. G.
 Truelsen, William
 Türck, Sv.
 Vandel, C.
 Weg, Th.
 Wessel, Carl
 Viking, Georg
 Waagø, Hans
 Werner, Hans
 Werner, Sigvart
 Wilde, Poul
 Winding, G ●

C. Vandel

Fotoudstillinger på Danmarks Fotomuseum i 2006

Til og med 17. april:
 'The Golden', 12. Internationale Fotosalon

20. april – 28. maj:
 'Årets Pressefoto'

3. juni – 17. september:
 'Fandens...' - et fotografisk causeri over mælke-
 bøttens frøstand ved fotograf Tina Søiland.

Åbningstider på fotomuseet:
 Tirsdag – søndag kl. 12-16.30.
 I juli HVER dag kl. 11-16.30.

Yderligere informationer på
[Www.fotomuseum.dk](http://www.fotomuseum.dk)

*Konfirmationer i Polen er forbundet med gamle
 traditioner som fotograf Trocha i Myslowice her
 har forevigtet.*

Fremsendt af Erwin Meyer i Aabenraa ●

HÅNDVÆRKETS MÆND

Flemming Berendt

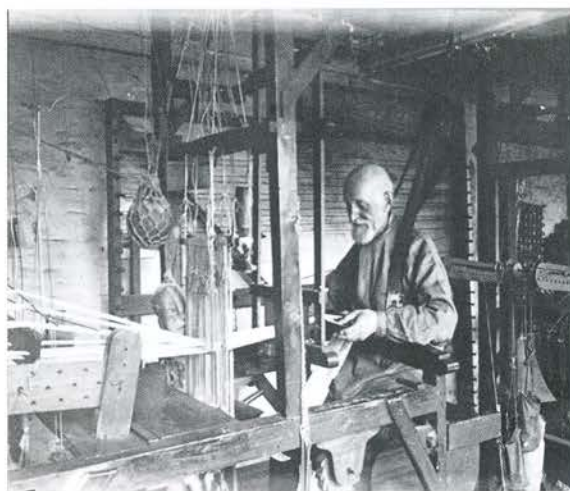
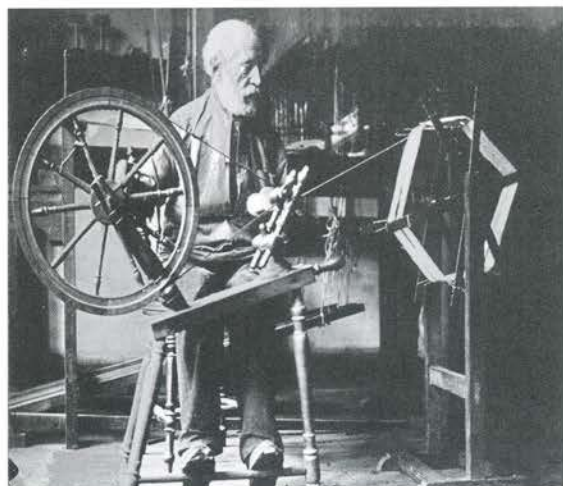
I Andrew Danemans store samling af danske fotografier så jeg for mange år siden en serie smukke billeder optaget af en ukendt fotograf.

Det er tydeligt at håndværkets mænd var et motiv som han ønskede at fastholde i deres eget miljø.

Håndværkerne optræder naturligt afslappet og viser betragteren det stolte og selvskabende menneske beskæftiget med sit livs udvalgte arbejde. Det er mester selv som frembringer produktet, befriet for profit, og leflen for modedile – kort sagt brugsgenstande til anvendelse i det daglige liv.

Væver Jensen, fremstiller selv sin rok, bodkeren som med usvigelig præcision sammentømrer et vandtæt kar, instrumentmager Godtfried får lyden til at klinge, medens skomageren i Nansensgade håndterer læderet som var det papir. Skrædderen på hug uden at stikke sig på nålen og teaterrekvisitfabrikant Westermann har sat ulven til dramet om Den lille Rødhætte fra sig, medens lysfabrikanten i valby og assistent frembringer lys til land og by.

Alle er de værdige repræsentanter for den romantiske periode.

BOG & UDSKILLINGSOMTALE

Flemming Berendt

Foto: FB

Nattens iscenesætter.....

Den ungarsk-franske fotograf Brassai (1899-1988) har stillet op, som vi ser på Louisiana. 24 år gammel ankom han til Paris for at afprøve sine kunstneriske evner. Efter 6 år blev han af sin ven fotografen André Kertész overbevist om sine evner som fotograf. Paris ved nat blev det tema, som skulle følge ham livet igennem. Sammen med sin landsmand blev det til uendelige vandreture i 1920'erne og 30'ernes Paris. Bogen *Paris de nuit* fra 1933 blev en fotohistorisk succes. Den udkom i et væld af udgaver, hvoraf en af de bedste er forblevet mit kæreste eje.

Brassai var lidt af en iscenesætter, med et skrummel af et kamera, langsomt, besværligt og tidskrævende var det en umulighed at fastfryse billederne. Brassai arrangerede sig derfor med de løse fugle, drukkenbolte og bøller, som var på jagt efter en hurtig tegnebog.

Det var ikke kun på bordellet *Chez Suzy og Maxim* han kom med sit kamera også cafélivet, de mørke sidegaders natteliv, var genstand for hans kulisseagtige motiver, men kunstneren Brassai havde den indfølingsevne, som kun forsynet har udstyret de få med.

Brassai fangede også datidens graffiti. Han ridsede og skrabede i sine plader og skabte herved transmutationer som senere Man Ray og andre formåede at frembringe deres surrealistiske billeder.

Denne tidens helt store aflæsere har fastholdt en epoke uden farve, men med sort hvid billedets umiskendelige realitet. Her oplever vi ensomheden, tågen det halve glas rødvin, men bestemt også en tidsperiode hvor kolosale uhyggelige omvæltninger stod for døren – 31 januar

1933, Hitler magtovertagelse.

Tak til Louisiana som endnu engang har vist hvorledes man udstiller fotografi naturligt, ligefrem forståeligt, men ikke mindst formidlingsmæssigt korrekt. ●

Den åbne bog !?

Det Nationale Fotomuseum fra 13. januar til 18. marts 2006. Udstillingskatalog på 520 sider kan købes i Diamantboghandlen.

The open Book eller *Fotobogens Historie 1878-2005*

er titlen på Det Nationale Fotomuseums udstilling arrangeret i samarbejde med Hasselblad Center i Göteborg. Det umiddelbare indtryk af en bred formidling skrumper langsomt ind – til indforstået formidling. Lukkede fotobøger med billeder må siges at være det umulige kunst at fremføre. Størsteparten af de udstillede bøger er udenlandske. Den ældste fra *Street Life in London* fra 1878, trykt i mangfoldige oplag, men altid et dejligt gensyn, at opleve Dickens forsvundne verden. Alle de store er her, Henri Cartier-Bresson, Brassai, Richard Avedon og Wolfgang Tillmans. En efter en dukker fortidige fotografers 'visitkort' en i mode, man kan selvfølgelig ikke åbne bøgerne, de er anbragt i montre – aldeles frustrerende. En lille folder med sparsom tekst leder dog beskueren lidt på vej. Hjælp er der dog at hente i en interaktiv video som viser et begrænset antal flimrende billedsider men langt fra nok til at danne sig et indtryk af bøgernes indhold.

Det Nationale Fotomuseum har suppleret med 28 danske fotobøger som skal repræsentere vort lille lands formåen på området. Her ville udstillingen formidlingsmæs-

sigt været tjent med en ophængning af originale fo-

tografier som ligger gemt af vejen tæt på udstillingslokalet. Fotografier af de gamle pictorialister, hvoraf billedsamlingen har en perlerække, men også fotografier af Lund Hansen, Hermann Larsen (*København ved Nat*), Keld Helmer-Petersen, Viggo Rivad, Jesper Hom, Krass Clement, Per Kirkeby og Henrik Saxgren for at nævne nogle få som burde været præsenteret ved en ophængning.

Manglende informationer fra Det Nationale Fotomuseum gør, at vi først på dette tidspunkt kan omtale udstillingen. ●

Indianere på Brandts Klædefabrik

Fra april til juni kan man opleve den amerikanske fotograf Edward S. Curtis fotografer fra forrige århundrede af de nordamerikanske indianeres traditionelle levevis. De mange smukke portrætoptagelser bliver ledsaget af billeder af brugsgenstande, smykker, klædedragter og scener fra arbejdslivet. ●

På Danmarks Fotomuseum i Herning

Fandens..., Mælkebøtten er temaet på et fotografisk "causeri" fra den 3. juni til 17. september i udstillingslokalet på Danmarks Fotomuseum. Fotografen Tina Siolund udtaler: *Det er netop skønheden og variationen i naturen, jeg vil sætte fokus på via mine billeder af mælkebøtter. Billederne bringer et budskab om den ægte skønhed, som findes overalt i naturen, og i det lidt afholdte. Udstillingen består af 30 fotografier på 80x80cm. Mælkebøttens frostand synes umiddelbart ens fra blomst til blomst. Men ved nærmere eftersyn er der ikke to frostande som er helt ens..* ●

Fotohistorisk Museum

Museet er efter 10 år i Det gamle Vandtårn blevet op-sagt, med fraflytning sidst i 2006. Grunden hertil er, at der skal være produktionsskole og dermed udstilling og salg af deres hjemmelavede produkter. Men hjælpen var nær. En af Fotohistorisk Museums gode støtter, direktøren for Nykøbing ZOO, tilbød at huse en del af museet i deres gamle administrationsbygning, der ligger i forbindelse med hovedbygningen. Museet har offi-

ciel åbning i påsken.

Nærmere oplysninger fås på tlf.: 40 78 8503

Adresse: ZOO Østre Allé 97, 4800 Nykøbing Falster.

Alex Steinbach. ●

Danskernes egen Historie en succes!

'Livet på landet' 1-3 udsendes umiddelbart før påske og skildrer hverdagen i dansk landbrug gennem de sidste 100 år, og hvorledes livet på landet påvirkes af verdenskrigene, den tekniske udvikling, landbrugskrisen i 1960'erne og Danmarks indtræden i det Europæiske Fællesmarked. Optagelserne bygger på 500-600 film som det fynske tv-produktionsselskab B-film har udvalgt.

Er der medlemmer som ligger inde med filmoptagelser af enhver art, kontakt da venligst **Rikke Bekker** på tlf.: 4011 0360 eller www.historie.dk ●

Björn Axel Johansson: De första fotograferna.

Introduktionen av fotokonsten i 1840-talets Sverige.

Format 23x16cm indbundet. 320 sider s/h illustreret, skr. 280,-. ISBN 91-85057-73-8. Forlag: Historiska Media. Box 1206, 221 05 Lund. E-Post: info@historiskamedia.se

Desværre er den første svenske fotohistorie næsten billedløs. De tidligste svenske billedskabere efterlod sig kun få daguerreotypier. Heldigvis findes der mange annoncer og redaktionelle skildringer fra datidens aviser og ugeblade. Björn Johansson har derfor med stor grundighed gennemarbejdet dette materiale. På denne måde er billedet af hvorledes pionererne har arbejdet synonymt med hvad der skete i det øvrige Skandinavien. Den førende igangsætter var den tidligere lojtnant og fremmedlegionær Lars Benzelstjerna som i 1840'erne rejste Sverige tyndt og "aftog" enhver som kunne betale hvad det kostede. Den tætskrevne bog er grundig bearbejdet og de historiske beskrivelser præsenteret på en naturlig og, ikke mindst, overskuelig måde. Bogens smudsomslag viser et daguerreotypiprospækt af Gustav Adolfs torg i Stockholm trykt som et solvspejlende daguerreotypi. Billedet tilskrives Benzelstjerna.

Den SKAL stå på reolen sammen med de andre af slag-sen. ●

Steffen Riis: Danske brevkort og postkorts historie 1871 – 2006 Format: 27,5x19,5cm indbundet. 303 sider illustreret s/h og farve. Kr. 348,00 inc. porto. ISBN 87-991157-0-0. Forlag: Ryget Skov, Poppelhaven 16, 3500 Værløse. Tlf.: 4497 0718. E-Post: postkort@postkasse.net.

Postvogn model 1907

At rejse er at leve – skriver digteren H.C. Andersen, men han er også den som allerede kort tid efter fotografiets opfindelse gør opmærksom på hvor nemt det bliver at sende et billede hjem fra en romersk lokalitet – tillige med en hilsen! Hermed havde den gode digter forudset postkortets fremkomst. De fleste mennesker sender postkorthilsener hjem, enten for at gøre opmærksom på at de stadig er i live, eller også for at gøre modtageren lidt misundelig over ikke at være på det sted, hvor afsenderen p.t. befinder sig. Postkortindustrien er kolossal og omfattende, hvad enten det gælder malede, tegnede eller fotograferede af slagsen. Steffen Riis er storsamler og nord, ellers kunne man ikke fremstille en så gennemarbejdet bog om emnet. Som postkort samler eller blot beundrer af de smukke motiver er bogen en omfangsrig og tillige underholdende sag.

En fugtig hilsen fra Aarhus er det eneste postkort med 'regnevjr', jeg kender. Kortet er en mosaik i tre lag. Baggrundsbilledet er et fotografi fra 1904. Søndergade fra hjørnet af Ostergade. N.C. Nielsens tobakshandel til højre er i dag stormagasinet Salling. Ovenpå dette billede er indsat en række figurer med paraplyer. Det ses tydeligt i højre side, hvor en dreng fra fotoet står sløret bag de indsatte figurer. Til sidst er så tilføjet en række skrå linier for at illudere regn-

Vesterbrogade med sporvogne og trafik omkring Frihedsstøtten 1933

Hjørnet af Amagerbrogade og Oresundsvej 1909

Nationaldigteren Holger Drachmann og Soffi Larsson foran huset Villa Pax i Skagen

De første ca.200 sider handler om brevkortets historie i alle afskygninger. Tabeller, årstal og perioder under udviklingen er nøje beskrevet. Fint opslagsværk!

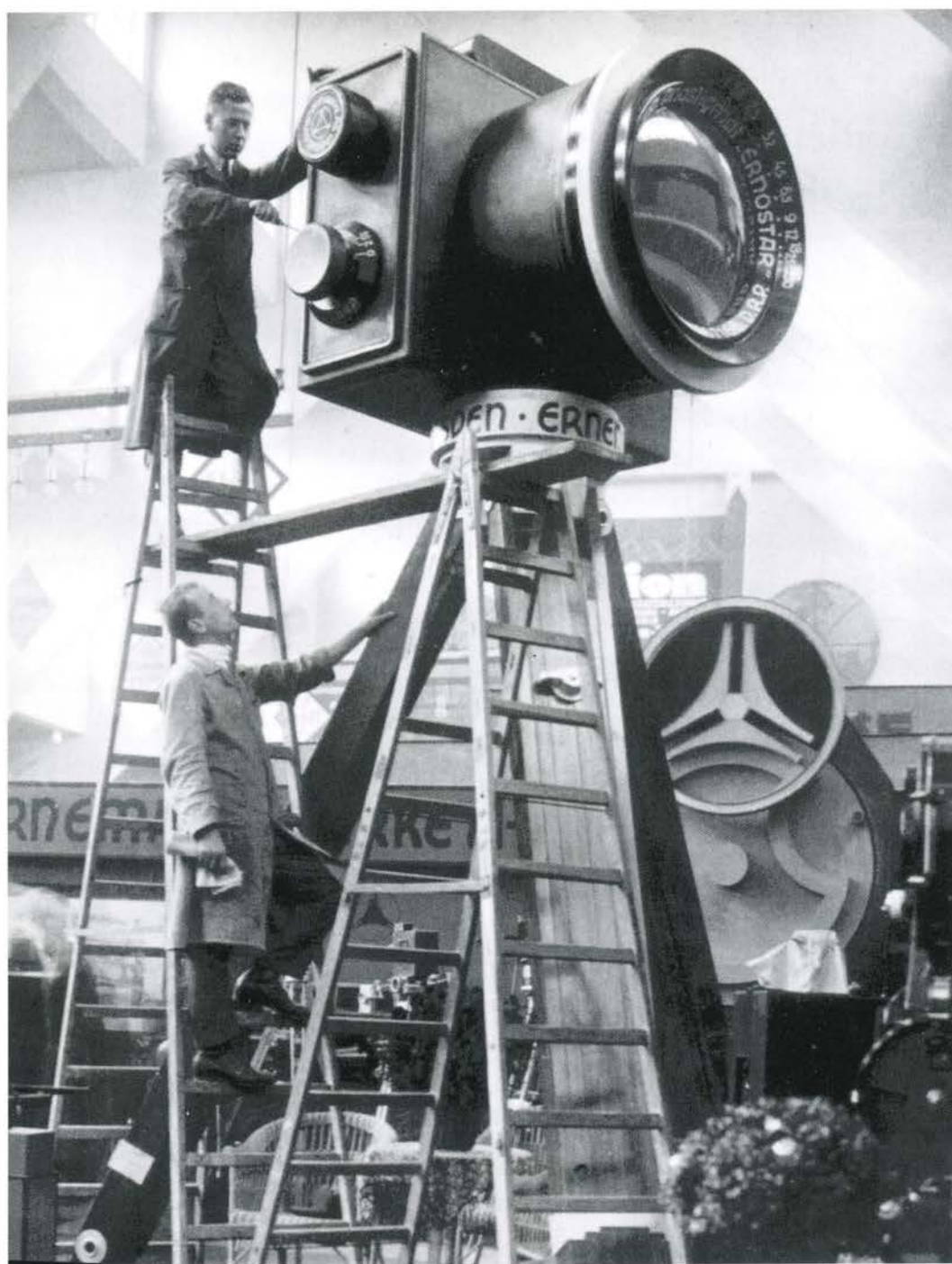
De næste ca. 100 sider fører læseren dybt ind i postkortmotivernes verden. Topografi, danmarkshistorie, besættelsen, kongehuset, livet på landet og endelig jule- og nytårspostkort. 400-450 postkort viser et udsnit af ovenvævnte motiver med en udførlig beskrivelse af de enkelte postkort. Bedre kan det ikke gøres.

Det første brevkort så dagens lys i 1871, men først i 1972 (!) fik postvæsenet taget sig sammen til at kalde det et postkort! Næste gang du rejser på ferie udbeder undertegnede sig et idérigt og smukt postkort til den samling jeg nu agter at etablere. Skylden for alt dette tillægges den nordede forfatter: Steffen Riis. ●

Fyrtaarnet og Bivognen.

Postkort fra 1929. Samling: F.B.

*Teknikerne i færd med at klargøre et gigantisk
Ernemann modelkamera til en udstilling i Berlin 1927*

Supplement til Heinrich Ernemann artikel

Jacob Nielsen, Farum, er fremkommet med et supplement til Lars Schönberg-Hemmes 'Historien om en grundlægger Heinrich Ernemann' del 4, Objektiv nr.110/2005, s.4-19.

Side 11/12:

Allerede som femtenårig kommer Bertele til Rostock og lærer der at beregne optik (Maschmann). Han bliver ansat hos Ernemann før 1923, fotonhistorikeren Kingslake siger både 1919 og 1920, Manschmann siger 1919. Det første Ernstar-patent anmeldes allerede 13/1 1922 (DE 401 274) lysstyrke 1:2. Det patent Lars Schönberg-Hemme angiver, (DE 436 260 af 6/12 1924), og som Göllner kalder '*zugrundeliegend*' må være grundlag for Ernstar version 2 med lidt større lysstyrke (1:1,8) og lidt større billedvinkel. Det objektiv der sidder på mit eget tidlige Ermanox, er opbygget som vist i (DE 435 762 af 25/10 1924), en kortere, mere kompakt udgave af det første (DE 401 274). Det er i øvrigt almindeligt i patenter at bringe flere forskellige eksempler på anvendelse af den idé der patenteres, og man kan ikke regne med at et produceret objektiv er magen til en beskrivelse i et patent.

Side 19:

Det er måske en detalje, men Bertele var ansat i Dresden hos Zeiss-Ikon, som derfor også ejede patenterne på hans konstruktioner, Carl Zeiss fremstillede Sonnarer og Biogon på licens fra Zeiss-Ikon (Schomerus).

Steinheil:

Jeg har fundet tre Steinheil-patenter der nævner Bertele som opfinder, de omhandler en periskopoptik, et okular og et 'refleksvisir' (DE 883 664, 861 469, 847 218). Det første anmeldes allerede 4/4 1942, de to andre i 1943, så han er nok flyttet til Steinheil allerede i 1941. Det er der mere der tyder på: 5. september 1942 søger Carl Zeiss (ikke Zeiss-Ikon) om patent på nogle Sonnar-varianter som Willy Merté er ophavsmand til, så Bertele har nok allerede været ude af Zeiss-koncernen på dette tidspunkt.

Wild:

Aviotar er ikke et forarbejde til Aviogon, men en videreudvikling af Biogon 63 fra midten af trediverne

(Kingslake, Flügge). Det er også indlysende når man ser patenterne (DE 652 062 og CH 262 596). Aviogon er en helt anden type, ifølge Kingslake en russisk idé beskrevet i patent (US 2616 724 fra 1946). På dette grundlag udvikler Bertele i løbet af de næste 25-30 år mange varianter og udtager en snes patenter. Det første er (CH 283 114, 1950), det andet er en lettere forenkling, til amatør brug, beskrevet af Bertele, (CH 296 055, 1951) (DE 944 400, 1952), det beskriver Biogon 90 som Carl Zeiss Oberkochen siden hen producerer til Contax, Hasselblad SWC osv. Dette patent ejer han selv, hvorimod Zeiss-Opton står som anmelder af hans nye beregning af Biogon 63, (DE 867 451, 1951) og Sonnar 1:1,5/5 cm (nu 1:1,4), 1:2/5 cm og 1:2/8,5 cm, men jeg ved ikke om det bliver brugt til noget.

Alberth Schacht:

Ifølge Thiele beregnede Bertele alle objektiver i Schachts program. Schacht og Bertele kendte hinanden fra Zeiss-Ikon, hvor Schacht var driftchef. Fra 1939 til 1946 var han teknisk direktør hos Steinheil, og i 1948 grundlagde han virksomheden der bar hans navn.

Fra Festschrift kan nævnes at Bertele da han flyttede til Schweiz i 1946 er gift og har to sønner. Hans ansættelse hos Wild ophører i 1956, men samarbejdet fortsætter på kontraktbasis til udgangen af 1973. ●

Litteraturhenvisninger:

www.depatinet.de

Rudolf Kingslake: A History of the Photographic Lens, Academic Press 1989.

Einar Maschmann i Photo Deal 2/97.

Friedrich Schomerus: Geschichte des jenaer Zeisswerkes 1846-1946, Piscator Verlag 1952.

Johannes Flügge: Das photographische Objektiv, Wien Springer-Verlag 1955.

Hartmut Thiele: 150 Jahre Photooptik in Deutschland, München 2001 Festschrift til Ludwig Bertele udgivet af Wild i 1975.

'DIT & DAT'

Foreningsmeddelelser, anvisnings- og orienteringsnyt

Mødereferat

Lørdag 29. oktober

Loppemarked & anvisningssalg på en lørdag er virkelig et hit! Et usædvanligt stort fremmøde er det bedste, en auktionsholder kan ønske sig. I hundredvis af 'lopper' er altid en magnet – særlig når ens længe savnede favorit pludselig dukker op. Det mærkes også, at det sociale samvær har stor betydning for ens interesse for fotografiens mange aspekter. Formidlingssalget var i år lidt mere seværdigt end ellers. Mange ting af stor lødighed fik morsomme bemærkninger på banen. Med tomme lommer og fyldte biler gik turen hjem efter en anstrengende dag.

Omsætning kr. 13.905,-

Torsdag 17. november

Filmhistorikeren Jan Nielsen måtte desværre melde afbud, men aftenen blev reddet af tidligere fotohandler Mogens Wang, der fortalte om sine 50 år i fotobranchen. Den stadig aktive herre fortalte om et interessant liv i en af branchens mest aktive periode. En efter en blev tidens 'tunge drenge' beskrevet med megen humor, anekdoter og andet småsladder fra baglokalet. De mange fremmødte morede sig over hændelser og beretninger som de selv havde været en del af i perioder.

Heldigvis forelå der et foredragsmanuskript som nu bliver bearbejdet, tilsat illustrationer og bringes i Objektiv medio september og december i år.

Tak til Mogens Wang, som med kort varsel trådte til.

'Skrot' i lange baner afsluttede aftenen.

Torsdag 8. december

Når alt er opstillet til formidlingssalget begynder stemningen at indfinde sig. Styk for styk bliver der mange nostalgiske sager båret rundt af Svann Hugo og prisbestemt af Andreas's hammerslag. Mange af effekterne opnåede gode priser. Stemningen var god og alle ønskede hinanden en god jul!

Omsætning: kr. 28.610,-

Torsdag 19. januar

Hans Elfelt Bonnesen fortalte spændende episoder fra koldkrigstidens spionering fra højt- og hurtigflyvende amerikanske, russiske og engelske flyvemaskiner i midten af 1950'erne. Vi fik næsten alt at vide om højde, hastighed og radius. De fleste oplysninger stammede naturligt nok fra vestlige informationer, men man har sikkert været ligeså opfindsomme på den anden side af jerntæppet. På trods af at intet flykamera øjnedes i mødelokalet, blev aftenen både hyggelig og fornøjelig. Til sidst blev en stor klump 'skrot' udbudt til de mange interesserede samlere.

Torsdag 16. februar

Når man skulle fejre photokina's 50-års jubilæum var der ingen tvivl om at det måtte Klaus Riess være den person som har fulgt denne fotomesse igennem mange år. Det blev da også til en forrygende rejse gennem kameraernes præsentation. Det hele krydret med flotte billeder på skærmen.

Den grundige gennemgang af vor ungdoms idolkameraer blev ledsaget af en soper og teknisk redelig beskrivelse af deres formåen og uformåen. Deltagerne hyggede sig gevaldigt. Mange tekniske spørgsmål blev fremført og besvaret med fagmandens viden opsamlet gennem et langt liv.

Tak endnu engang for en rigtig 'isenkramaften' Et gevaldigt 'skrotbord' blev spist med glubende appetit.

EFTERLYSNING!

Gamle fotografier fra Dansk Vestindien søges! Billeder fra FØR 1917 mens øerne stadig var danske.

Dansk Vestindisk Selskab påtænker udgivelse af et bogværk hvor enhver deltagelse er aldeles filantropisk

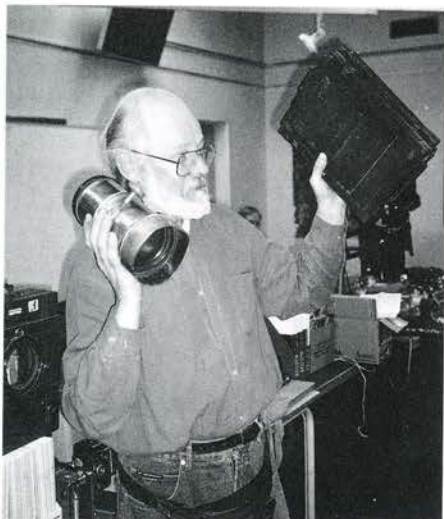
Gerne billeder med topografisk indhold, det være sig fra private album, stereskopbilleder, prospekter etc.

Kontakt: Andreas Trier Mørch (3314 1408 el. Mobil 2087 2597). Billederne scannes ind og leveres tilbage. Postvæsenet er IKKE at anbefale!

8. december 2005 i København

Træ....

Vægtløft...

En lytter...

Papir...

Skrot...

Snak...

Kling/klang!

Vi tager afsked med følgende medlemmer!

Nekrolog

Henning Thestrup Nielsen i Herning havde inden sin død testamenteret sin samling af fotografika til Danmarks Fotomuseum. Henning var ikke blot en stor mand, han var også en stor-samler. Hvad han samlede på er ikke nemt at definere – det er lettere at konstatere, at han samlede på alt, som var relateret til det fotohistoriske gen! Hermed ikke sagt at samlingen var ét rod. Når man kom ind i hans beskedne hus i den lille landsby Kibæk udenfor Herning var alt sirligt placeret i husets værelser. Ethvert kamera var velpudset og nøje anbragt i et forhenværende forretningslokale, som var en del af huset. Blandt de sjældne ting var et sort Adox 66 bakkelitkamera fra 1950. I et tilstødende værelse var adskillige reoler fyldt med fotolitteratur i mange afskygninger. Her stod mellem 2-300 bøger, som ikke var repræsenteret i Danmarks Fotomuseums ret omfattende bibliotek. Yderligere var der store mængder af saksede artikler, plakater, brochurer og andre nyttige informationer for et fototeknisk museum. Et omfattende registreringsarbejde venter forude.

Henning Thestrup begyndte at samle på fotografika for omkring 40 år siden, dvs. i en periode hvor det ikke var almindeligt at samle på fotoudstyr. Det er imponerende, at Henning har været i stand til at bruge så mange kræfter på at finde de mange interessante ting, en stofskiftesygdom havde gjort ham svært handicappet. Henning var af sind en meget venlig og interesseret samler, men også meget optaget af de informationer og historier, der blev præsenteret i *Objektiv*. Det skete ofte han kontaktede redaktionen for at gøre opmærksom på fejl eller mangler, men sandelig også med rosede bemærkninger til stor glæde for bladets bidragydere. Vi er mange der kommer til at savne 'den store mand' fra den jyske hede. F.B. ●

Mindeord for Lillian Bodnia

Det er altid en stor glæde når et nyt medlem er en kvinde. Lillian Bodnia var ingen undtagelse. Et fyrigt temperament, omfangsrig billedhukommelse og en stor billedglæde er det bedste udgangspunkt. Det skulle da også hurtigt vise sig, at Lillian var damen som hurtigt skabte respekt omkring sig – ikke mindst, da hun pludselig foreslog en billegrube oprettet med mødested på et kommunalt bibliotek. Gruppen fandt hurtigt melodi-

en: *Jeg vil så gerne eje....*

Lillian Bodnia var nok sin egen, men hun var altid beredt på at hjælpe, vejlede, bytte, sælge og være den aktive samler i bedste forstand. Desværre satte alderdommen, langsomt og snigende en stopper for mange aktiviteter. I de sidste par år blev hun hentet og bragt til døren af trofaste medlemmer. Det ellers humorfyldte livsmod blev efterhånden trist og ubærligt. Vi er mange som allerede nu savner hendes nærvær og til tider skarpe udfald, som kom fra et godt hjerte. På Billedgruppens vegne. F.B. ●

Lillian Bodnia i aktion

Nekrolog

Knud Nielsen, Voigtländermanden fra Middelfart var en kendt og målrettet kamerasamler, med stor interesse og viden om kameraernes opbygning, funktion og værdi. Som den stille, diskrete og hyggelige medlemskammerat skabte han stor respekt om glæden ved at erhverve nye kameramodeller, ikke blot som samlerobjekter, men også som brugsgenstande.

Da vi på et tidspunkt var i bekneb for et nyt samlingssted var han straks manden, som formidlede et dejligt lokale i hans hjemby Middelfart. Et passende samlingssted for både jyder og sjællændere. Knud Nielsen blev pludselig ramt af en galloperende sygdom, som hurtigt afsluttede hans liv. Tak for den korte tid. F.B. ●

Anvisningssalgslisten til lørdag d. 22.04.06 kl.10.30-17 i Middelfart

Anvisningssalgseffekterne sælges som beset, og Dansk Fotohistorisk Selskab påtager sig intet ansvar for eventuelle fejl og mangler og den anførte tilstandsbetegnelse. Køber og sælger erlægger hver 12,5% til D.F.S. Der afregnes kontant på stedet med såvel køber som sælger. Kredit gives kun til medlemmer, der ikke er til stede ved anvisningssalget. Ved kommissionskøb vil effekterne blive sendt pr. postoprævning. Den, der afgiver bud for trediemand hæfter for budet. Medlemmer kan indsende bud pr. telefon, e-mail eller brev til anvisningssalgslederen: **Leif Germann Jensen, Gl. Kongevej 172 C, 2. sal, 1850 Frederiksberg C.**

tlf. 33 21 43 67 - e-mail: leif.gj@webspeed.dk

Nr.	Beskrivelse	Stand	Limit	H.slag
1	Rolleicord I, type 2			
2	Fulda stereoforsats			
3	Stereoforsats for Jloca Stereo Rapid			
4	Adox 300 med 2 filmmagasiner			
5	Stereobetrakter med 50 billeder			
6	Mamiya søgerlup til C-version			
7	Dublex Super 120, stereokamera			
8	Yashica 44 to-øjet-spejlreflekskamera			
9	Soligor TM spejlreflekskamera			
10	Meopta Flexaret, to-øjet-spejlreflekskamera			
11	Minox Viewer-Cutter			
12	Univex kamera, model AF			
13	Rollei C 35 + Edixa 16			
14	2 stk. defekte Robot med Luftvåbnets indgravering			
15	Jena stereoforsats			
16	Goerz foldekamera med kassetter og 2 optik			
17	Leitz Universalsnekke 16464K med mellemring 16472			
18	Leitz afstandsmåler			
19	Spejlreflekskamera i træ med messingoptik			
20	EXA 500 m/Tessar 2,8/50			
21	Exakta Varex IIa m/Tessar 2,8/50			
22	Exakta Varex IIa m/Biotar 2/58, søger m/lysmåler			
23	Elbaflex VX1000 m/Domiplan 2,8/50			
24	Kodak Retina Reflex III m/Xenar 2,8/50			
25	Carl Zeiss Jena Biotar 2/10 cm			
26	Rodenstock-Rotelar 4/100mm til Exakta			
27	2 stk. Exakta Varex IIa, version 8 med optik			
28	ExaktaVX1000 m/Primoplan1,9/58 + EXA version4 m. optik			
29	Leitz SOOKY focus-ring			
30	Leitz OVAGO til 1:4/90, gevind til bajonet			
31	Mec 16 SB, m. 3 filmkassetter og org. æske			
32	Agfa Billy I, i original emballage			
33	5 lysmalere, bl. a. Ikophot, Weston Master, Excelsior, alle fungerer			
34	Leica IIIC no. 518314, m. Summitar 2,0/5cm. og Elmar 3,5/5cm.		1400	
35	Retina Reflex S, m. Xenar 2,8/50, Tele-Xenar 4/135 og Curtagon 4/28			
36	Zeiss Ikon Contaflex Super, m. Tessar 2,8/50			
37	Zeiss Ikon Baby Ikonta, m. Novar Anastigmat 4,5/5cm.			
38	Zeiss Ikon Ikonta 522/24, m. Opton Tessar2,8/45 og BT			
39	AgfaAmbiSilette, C-Solinar 2,8/50 og C-Ambinon 4/35, org. box m.m.			
40	2 stk. 127-kameraer: Contessa Nettel Picolette + ICA			
41	13x18 rejsekamera (træ), m. messing Rodenstock Bistigmat, + tilbeh.		900	
42	"Alt om Foto", komplet nr. 1-30			
43	Dennis Laney: "Leica Collectors Guide"			
44	Parker: "Rollei TLR, The history"			
45	3 gamle småfilmskameraer			
46	3 fotobøger, bl.a. Kamerakavalkade gennem 150 år			
47	Samling af foto- og filmbøger			
48	3 forskellige Zenit SLR kameraer			

Anvisningssalgslisten til lørdag d. 22.04.06 kl.10.30-17 i Middelfart

Anvisningssalgseffekterne sælges som beset, og Dansk Fotohistorisk Selskab påtager sig intet ansvar for eventuelle fejl og mangler og den anførte tilstandsbetegnelse. Køber og sælger erlægger hver 12,5% til D.F.S. Der afregnes kontant på stedet med såvel køber som sælger. Kredit gives kun til medlemmer, der ikke er til stede ved anvisningssalget. Ved kommissionskøb vil effekterne blive sendt pr. postoprævning. Den, der afgiver bud for trediemand hæfter for budet. Medlemmer kan indsende bud pr. telefon eller skriftligt til til anvisningssalgslederen: **Leif Germann Jensen, Gl. Kongevej 172 C, 1850 Frederiksberg C.**

tlf. 33 21 43 67 - e-mail: leif.gj@webspeed.dk

Nr.	Beskrivelse	Stand	Limit	H.slag
49	2 fotostativer			
50	Samling af visitkortbilleder			
51	Samling af visitkortbilleder			
52	Zeiss Ikon Ikonta 521/16, m. Tessar 3,5/7,5cm samt BT			
53	Icarette 6x9, m. Tessar 4,5/10,5cm, Compur samt BT			
54	Retina II, type 142, m. Xenon 2/5cm, Compur Rapid samt BT			
55	Ihagee Duplex 9x12, m. Meyer Veraplan 4,5/135mm, Compur			
56	Samling Nikon brochurer mv.			
57	Minolta SR-1, m. Rokkor 2/53, Minolta SR-Meter-2 samt Taske			
58	Kisselbach: "Bogen om Leica"			
59	Contaflex I, m. Tessar 2,8/45mm			
60	Leitz Rondinax 35 fremkaldertank i original æske			
61	Exakta bælgudstyr m. Noflexar 3,5/105mm samt leica-gevind adapter			
62	Stereoskop (Fangel?)			
63	BOSCO-Photographie (ferrotypi lavet på Bosco-automat)			
64	Daguerreotypi (ung kvinde)			
65	Pentax Charge Pack samt Pentax Power Pack M			
66	Pentax 645 uden optik og bagstykke			
67	ARCA Swiss optisk bænk-kamera, 9x12, uden optik			
68	Polaroid Automatic 350 samt diverse Polaroid film-packs			
69	No.3 Pocket Kodak Special m. Anastigmat 6,3/130 og Compur			
70	Voigtländer Jubilar m. Voigtar samt Voigtländer Rollfilm m. Heliar			
71	3 stk. Lysmålere: Sekonic Studio Deluxe, Horvex og Ikophot			
72	Pentax ME (uden optik)			
73	Diverse Hasselblad-dele i tvivlsom stand			
74	Zeiss Contina Ia (526/24) samt Contina IIa (527/24)			
75	Zeiss Contina matic II samt Contina matic III, med defekte lukkere			
76	Litteratur: "Exakta Varex IIa"- brugsanv. + "Exakta IIa"- manual		100	
77	Litteratur: "Voigtländer Vito"-program + 2stk. Voigtl. samlermagasin		75	
78	Litteratur: "Leica M4"-brugsanv. + Leitz totalcatalog 1968 + kat. 1998		150	
79	Kodak A/S dia-show (internt produkt) i orig. magasin		2000	
80	Sony DSC F707 digitalkamera m. Zeiss Sonnar (nypris 14.000kr.)		3500	
81	Rolleimagic, m. Xenar 3,5 + filter og BT	(pæn)		
82	Minolta SR-7, m. Rokkor PF 1,4 og BT	(pæn)		
83	Rolleiflex SL 35 (tysk / sort), m. Planar 1,8	(pæn)		
84	Edixa-Mat-Kadett (sort), m. Iscolor 2,8			
85	Edixa Prismaflex CdS, m. Makro Revuenon 3,5/28	B+		
86	Minolta SRT100, m. Rokkor PF 2,0			
87	Nikon ED optik: Nikkor 2,8/80-200mm i etui			
88	Stereolup/mikroskop? (75x + 125x) i kasse (fin stand)			
89	Agfa Billy I m. Igestar 8,8 og Kochmann Korelle 3x4 m. Vidar 4,5	B-C		
90	Zeiss Contaflex Super (1959-63) m. Tessar 2,8/50, BT + brugsanv.			
91	Freytag: "Das Contaflex Buch" samt 3 stk. Proxar nærlinser			
92	Lumiere Eljy, m. Lypar Anastigmat 3,5 og BT			
93	Stereo lysbilledprojektor, håndbygget af Erik Fersling ca. 1990			
94				
95				
96				

Landsmøde & generalforsamling

Lørdag den 22. April 2006 i Middelfart
Østergades Forsamlingshus overfor Netto

Program

- 10:00 Loppemarked opstilles
10:30 Formanden byder velkommen
Loppemarked begynder
11:30 Middagspause
13:00 Generalforsamling
14:00 Anvisningssalg begynder
17:00 Afslutning, hvor alle deltager i oprydning.

Dagsorden

- 1 Valg af dirigent og referant
- 2 Formandens beretning
- 3 Kassereren fremlægger det reviderede regnskab
- 4 Redaktørens beretning
- 5 Indkomne forslag (fremsendes senest 1 uge før)
- 6 Valg til bestyrelsen. På valg: Allan Bunton og Kjeld Jensen.
Sidstnævnte ønsker IKKE genvalg
- 7 Valg af revisorer. På valg: Lars Schönberg-Hemme og Willy Thomsen. Begge modtager genvalg
- 8 Fastsættelse af kontingent. Bestyrelsen foreslår uændret kontingent (Danmark kr. 350,- Norden og øvrige udland kr. 375,-)
- 9 Eventuelt.

Mødedatoer i 2006

22. april: Generalforsamling & anvisningssalg i Middelfart.
Fl. Berendt har 25-års jubilæum.
10. august: Dead-line for sept. & okt. Anvisningssalg.
17. august: Loppemarked & anvisningssalg i Århus.
28. oktober: Loppemarked og anvisningssalg i København.
1. november: Dead-line for juleanvisningssalg
7. december: Juleanvisningssalg i København.

Københavnsmøder den 3. torsdag i månederne fra september til og med marts.

På septembermødet den 21. fejres F.B.'s 25-års Redaktørjubilæum.

Dansk Fotohistorisk Selskab

Kasse regnskab for året 2005

Indtægter	2005	2004
Kontingenter	111755,00	112310,00
Renteindtægter	669,95	3755,49
Annonceindtægter	20037,50	7187,50
Tilskud/sponsorater	7352,36	15150,00
Løssalg af Objektiv	1517,50	2791,00
Anvisningssalg	22639,75	20269,79
Indtægter i alt	163972,06	161463,78
Udgifter		
Objektiv	104914,72	88506,11
Kontorhold inkl. tlf.	21365,17	25380,33
Bestyrelsesmøder	422,31	2457,33
Medlemsmøder	11718,30	3774,35
Øvrige driftsudgifter	9528,70	9949,33
Udgifter i alt	147949,20	130067,45
Likvid resultat	-16022,86	31396,33
Likvider		
Overført fra 2004	159915,52	
Likvid resultat 2005	16022,86	
At overføre til 2006	175938,38	
Som foreligger således		
Girokonto	155138,56	
Alm.brand	19326,14	
Udlægskonto BGI	1473,68	
I alt	175938,38	

Willy Thomsen
Revisor

Svend Hugo

Lars Schönberg-Hemme
Revisor

Nye medlemmer

René Bristol Glad
Tømmerupvej 52-54,
2720 Kastrup.

Harly Milton Kristensen
Grenstenvvej 19, Stevnstrup
8870 Langå.

Københavns Tekniske
Skole
Lygten 16, Post Boks 899,
2400 København NV.

Henrik Dupont
Lerbjerg Lod 2,
3400 Hillerød.

Knud Præstekjær
Tranevænget 32, I.
2605 Brøndby.

Stig Modin
Albacken 208,
84067 Surbygd
Sverige

Hans Lavbjerg Madsen
Tjørnevang 34,
3250 Gilleleje.

B. Spangenberg-Niselsen
Østbanegade 153, 5.th
2100 København Ø.

Velkommen!

*

Støt Danmarks Fotomuseum
Bliv medlem af venneforeningen
Www.fotomuseum.dk

Goecker

Professional Imaging

Hejrevej 37
2400 København NV
www.goecker.dk
tlf. 35 82 11 00

qabs
Professionel
Fotolaboratorium

FABRIKSVEJ 7,
DK-6270 TØNDER
Telefon 7372-3211

Kodak A/S
Lautruphøj 1,
2750 Ballerup

NIVÅ FOTO

Nivå Center 88 • 2990 Nivå
49 14 18 04

NJAL FOTO
NJALSGADE 22 • 2300 KØBENHAVN S
www.njalfoto.dk • ☎ 32 54 55 90

Platan Foto

VESTERBROGADE 179
Telefon 3321 4476

Åbent: ma.-to. 9-17.30, fr. 9-19, lø. 9-13
80% RABAT PÅ FOTODASTRE - POCYORONE

Fax: 3131 1416

NORTHERN LIGHT GALLERY

Køb & Salg: Fotografier 1839-2003

Salg af: Opbevaringsmaterialer, fotobøger

www.nlg.dk • tlf: 38605942 • adaneman@nlg.dk

Christianshavns Foto
Torvegade 55
v/ Preben Holst,
1400 København K. 32 57 78 71

Brugt fotoudstyr købes

Vurdering • køb • salg • bytte

Sælg Deres
frimærkesamling her

**CHRISTIANSHAVNS
Foto & Frimærkehandel**

32 57 78 71

FOTOHISTORISK MUSEUM

Østre Allé 97, Nykøbing Falster

Telefon: 4078 8703

(Ved ZOO's hovedindgang)

BESTYRELSEN – REDAKTION & ANVISNINGSSALG

Formand:

Svenn Hugo
Orebyvej 27,
4990 Sakskøbing.
Tlf: 5470-5595
vildmanden@email.dk

Næstformand & anvisningssalgsleder:

Leif Germann Jensen
Gl. Kongevej 172c.II,
1850 Frederiksberg C.
Tlf: 3321-4367 (helst 10-11)
leif.gj@webspeed.dk

Redaktør:

Flemming Berendt
Teglgårdsvej 308,
3050 Humlebæk.
Tlf: 4919-2299
dfs@post.tele.dk
www.objektiv.dk

Objektiv udsendes i april,
september og december +
temanummer.

Konstitueret kasserer:

Svenn Hugo
Tlf.: 5470-5595
vildmanden@email.dk
Giro konto nr. 1 50 64 47
SE nr. 17807676.
SWIFT-BIC: DABADKKK
IBAN: DK35 3000 0001 5064 47

Bestyrelsesmedlem:

Allan Bunton
Vanløse Allé 70, II. tv.
2720 Vanløse.
Telf: 3871-0091

Jyllands/afdeling:

Kjeld Jensen
Høbrovej 19, Hvingel
6950 Ringkøbing.
Tlf: 9733-5816
popteknik@hotmail.com
Møder: Jylland
Oktober/januar/februar

Webmaster:

Flemming Lamberth
Tlf.: 3250-6367
flamberth@hotmail.com

*

DFS hjemmeside:
www.objektiv.dk

Indholdsfortegnelse for
Objektiv:
www.objektiv.dk/berendt/index

Danmarks Fotomuseum
hjemmeside:
www.fotomuseum.dk

*

Møder: København:
Den 3. torsdag i måneden
kl. 19:30
I perioden september-marts.
Østerbrohuset. Århusgade 103.
Tlf.: 3538-1294

Æresmedlemmer:

John Philipp
Kurt Petersen
Flemming Berendt

Følgende har bidraget med materiale og andet:

Danmarks Fotomuseum – Det kgl. Bibliotek - S.Å. Schiermacher – Lokalhistorisk arkiv på Malta –
Louisiana Museet - Produktionsfirmaet Substanz – Walter L. Dinteman's samling

Indsendt materiale er underlagt bladets almindelige layout.

*

Økonomi & adresseændring:

Konstitueret kasserer: Kontingent: Danmark kr. 350,-. Norden og det øvrige Europa kr.375,-
(Medlemsperiode: 1. januar til 31. december. Girokort fremsendes i december)

Indmeldelse pr. 1/10 eller efter kr. 85,-

Anvisningssalgsbetingelser:

Henvendelse: Leif Germann Jensen.

Tilmelding af fotografika pr. post eller e-mail senest 1. marts, 10. august og 1. november.
Gl. Kongevej 172C.II, 1850 Frederiksberg C. Tlf: 3321 4367 (helst 10-11). leif.gj@webspeed.dk
Medlemmer kan fremsende BUD pr. tlf, brev eller E-Post.

Medlemskab af DFS er obligatorisk for deltagelse i anvisningssalg. Sælger og køber betaler hver 12,5% i salær til DFS.
Skriftligt bud fremsendes til anvisningssalgslederen. Anvisningssalg afholdes ved generalforsamlingen i Middelfart i april,
og september i Jylland. Desuden i oktober og december i København. Derudover afholdes loppemarked i januar/februar,
april, september og oktober.

Alle rettigheder forbeholdes. Mekanisk, fotografisk eller anden gengivelse af skriftet samt dele deraf er KUN tilladt efter skriftlig tilladelse
fra Dansk Fotohistorisk Selskab. ISBN 0107-6329 Denmark

No part of this publication may be reproduced in any form without permission in writing from DFS. ©. 2005.

Tryk: PE Offset, Tømrervej 9, 6800 Varde.

Samling: Danmarks Fotomuseum.

PHOTOGRAFICA

SKINDERGADE 41 • 1159 KØBENHAVN K • TEL 33 14 12 15 • WWW.PHOTOGRAFICA.COM

